

ABDULAH ŠKALJIĆ

TURCIZMI
U SRPSKOHRVATSKOM
JEZIKU

»SVJETLOST« IZDAVAČKO PREDUZEĆE, SARAJEVO
1966.

P R E D G O V O R

Rođen u kraju u kojem se turcizmi u svakidašnjem govoru mnogo upotrebljavaju (Rogatica, istočna Bosna), još u samoj mladosti primio sam izgovor i značenje mnogih takvih riječi. Izučavajući turski, arapski i persijski jezik za vrijeme školanja interesovao sam se za one naše riječi koje su preuzete ili vode porijeklo iz tih jezika. Već u to doba pokušavao sam da iznalazim objašnjenja za postanak tih riječi, da otkrijem njihovo značenje u izvornom jeziku i da proučim njihov razvoj, semantičke i fonetske promjene.

Ali sistematskije i intenzivnije počeo sam da se bavim tim pitanjem tek 1950. godine, kada sam postao saradnik Instituta za proučavanje folklora u Sarajevu (sada Odsjek za duhovnu kulturu Zemaljskog muzeja BiH). Naročitu pažnju posvetio sam obradi turcizama u folklornoj građi koja se prikupljala u Institutu i u narodnoj književnosti. Tokom rada uvjerio sam se da mnoge riječi u narodnom govoru i književnosti koje su preuzete iz orijentalnih jezika nisu nikako ili nisu dovoljno i ispravno objašnjene u rječnicima i literaturi iz te oblasti. Etimološka tumačenja su često veoma različita, a objašnjenja značenja pojedinih riječi nemaju ponekad nikakve veze sa njihovim pravim značenjem u našem jeziku. Rasprave, studije i rječnici koji se bave obradom te materije ne samo da su rijetki i teško dostupni nego ne daju cjelovitost materije, ne obuhvataju sve one elemente koji su nužni za pravilnu orientaciju i obuhvatnija objašnjenja. I u nekim našim savremenim rječnicima i drugim djelima nailazimo na ozbiljne greške i nedostatke. To jasno ukazuje na dezorientaciju kada su u pitanju turcizmi. Ova okolnost otežava rad svima onima koji se bave izučavanjem naše narodne književnosti.

Rezultat mojih nastojanja je rad »Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine«, koji je u litografisanom obliku objavio Institut za proučavanje folklora u Sarajevu 1957. godine.

Pojava ove publikacije izazvala je znatno interesovanje među naučnicima, kako u našoj zemlji, tako i u inostranstvu. To dokazuje relativno brzo raspačavanje i mnoge pozitivne ocjene u raznim časopisima, te citiranja pojedinih pasusa u raznim savremenim djelima.

Počevši od univ. profesora dra Jove Vukovića u uvodnoj riječi moga djela svi su recenzenti (dr Ilija Kecmanović, »Pregled« X, Sarajevo, 1959; dr Ljudevit Jonke, »Jezik« br. 3. 1957—58, Zagreb; prof. Cvjetko Popović, »Glasnik Z. M.«, Sarajevo, 1958; dr Šaćir Sikirić, »Prilozi za orijentalnu filologiju«, VIII—IX, Sarajevo, 1960. itd.) pozdravili pojavu ove publikacije, ali ujedno prigovorili obliku i tehničkoj opremi (litografisan u dvije glomazne sveske mjesto da bude štampan) i ograničavanju na materijal sa područja Bosne i Hercegovine. Svi su izrazili želju da djelo bude prošireno na cijelo srpskohrvatsko jezično područje. Bilo je i nekih drugih zamjerki, ali je rad jednodušno pozitivno ocijenjen.

Posebno su se mojim djelom pozabavili naši orijentalisti univ. prosefori dr Fehim Bajraktarević (»Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor«, XXVI, 3—4 i XXVII, 1—2, Beograd) i dr Šaćir Sikirić (»Prilozi za orijentalnu filologiju«, VIII—IX, Sarajevo), te mađarski turkolog dr Georg Hazai (»Studia Slavica, Academiae scientiarum Hungaricae«, Tom VIII, f. 1—2, Budapest, 1962).

Dr F. Bajraktarević je u dva iscrpna članka na strogo naučnom nivou analizirao moj rad. U prvom članku dao je šematski prikaz i opštu ocjenu, upozorio je na neke nedostatke i propuste i dao dragocjene sugestije za dalja provjeravanja etimologije nekih riječi. U drugom članku on je analizirao pojedinačno neke riječi i dao veoma korisne napomene. Svoju ocjenu i sud o mom djelu dr Bajraktarević je završio konstatacijom da je to »sada naš najveći i najbolji rad ove vrste«. Većinu primjedaba dra Bajraktarevića sam uvažio i nastojao, koliko su mi mogućnosti dozvoljavale, da sproveđem njegovе korisne sugestije.

Dr Š. Sikirić je takođe posvetio pažnju mome radu i dao ocjenu sa korisnim napomenama. Opravdano je ukazao na to

da moj rad nije obuhvatio još veliki broj turcizama. Samo se sa nekim njegovim primjedbama nisam složio, pa sam kod tumačenja tih riječi naveo njegovo mišljenje u ovom radu, a za riječi koje nisam usvojio, to sam obrazložio (vid. »Prilozi za orientalnu filologiju« Sarajevo, 1960—61).

Madarski turkolog dr G. Hazai, poznat po svojim lingvističkim raspravama i studijama, u svojoj ocjeni zalaže se za proučavanje turcizama na širem području koje bi obuhvatilo cijelo balkansko jezično područje, a za moj rad kaže ovo: »mislim da bi se bez pretjerivanja moglo tvrditi da je ovo najinteresantniji rad koji se u tome domenu do danas pojavi« (prevod sa francuskog).

Američki naučnik slovenskog porijekla profesor Univerziteta u Minnesoti, slavista dr Josef Brožek je moj rad prikazao u časopisu »American Journal of Folklore« br. 283, 1959. i izrazio želju da u svom daljem radu na ispitivanju turcizama obuhvatim tekstove narodnih pjesama koje je sabrao Milman Parry, a izdao i preveo A. B. Lord (izdanje Srpske akademije nauka i Harvard University Press, Beograd i Kembriđ, 1953). Čini mi osobito zadovoljstvo što sam sada bar djelomično u ovom radu udovoljio želji dra J. Brožeka.

Ohrabren interesovanjem i povoljnim ocjenama moga rada, nastavio sam od 1957. godine još intenzivnije da radim na istraživanju i proučavanju turcizama, proširivši svoj rad i na književni jezik i na cijelo srpskokrvatsko jezično područje. Drago mi je da mogu da konstatujem da ovo moje štampano djelo ispunjava izražene želje gore navedenih recenzentata.

Ovom prilikom želim da se toplo zahvalim Republičkom sekretarijatu za kulturu Izvršnog vijeća SR Bosne i Hercegovine i Komisiji za objavljivanje djela iz kulturne istorije Bosne i Hercegovine koji su omogućili da se ovaj rad štampa.

Pisac

I O TURCIZMIMA UOPŠTE

1. VAŽNOST I ZNAČAJ PROUČAVANJA TURCIZAMA. — Proučavanje turcizama kod nas ima svoje opravdanje i posebno značenje kao važan pomoćni rad za proučavanje naše narodne književnosti i jezika, i za ispitivanje narodne istorije.

Prilično veliki broj istočnjačkih riječi preuzet je iz turskog jezika u naš narodni govor, a neke od njih postale su svojina našeg književnog jezika. Usljed velikog obilja tih izraza u našoj narodnoj književnosti i govoru, mnoge naše narodne pjesme i pripovijetke, narodne poslovice i izreke ne možemo pravilno shvatiti i razumjeti bez njihovog pravilnog objašnjenja. Bez valjanog, naučno obrađenog tumača turcizama teško će se snaći i naš čovjek u proučavanju narodnih pjesama, pripovjedaka i poslovica, a nema sumnje da su u tom pogledu u još gorem položaju oni strani naučnici koji se upuštaju u ispitivanje naše narodne pjesme i ostale govorne tradicije. Stoga smo nužno upućeni na to da se pozabavimo pitanjem porijekla i značenja tih riječi, i to ne samo u njihovom prvobitnom obliku nego i u njihovom kasnjem razvoju i preobražaju.

S druge strane, te riječi su vezane za našu prošlost, a ponekad riječ može da posluži kao spomenik, kao istorijski dokumenat i izvor. Da bi one u tom pogledu mogle da posluže istoričaru, moraju biti valjano analizirane i pravilno i tačno objašnjene. Dakle, i s te strane proučavanje ovih riječi ima dosta velik značaj.

2. KAKO SU TURCIZMI NASTALI, KO IH JE ŠIRIO. — Iako su orijentalne riječi počele prodirati u većem broju u balkanske, naročito slovenske balkanske jezike tek pojmom Osmanskih Turaka na Balkanu, ne može se poreći da je bilo i ranije uticaja turskih naroda na ove jezike. Poznato je da su pojmom Avara u Panonskoj niziji i njihovim dodirom sa balkanskim stanovništvom,

posebno sa Slovenima, uslijedili izvjesni tursko-tatarski uticaji, koji su ostavili traga i u balkanskim jezicima. Jireček u svojoj »Istoriji Srba« (izdanje 1952) na str. 4. navodi: »Glavna žena kod Avara zvala se katun (tur. *chatun*, ugledna žena, otuda novosrpski kaduna, turska žena). Staviše, ne može se jednostavno odbaciti pretpostavka da su neke riječi nejasnog postanka mogle biti pod tursko-tatarskim uticajem formirane još u staroj slovenskoj zajednici, prije dolaska Slovaca na Balkan.¹⁾ Ali, u svakom slučaju, ti raniji uticaji tiču se samo veoma malog broja riječi.

O pravoj pojavi turcizama u slovenskim i uopšte balkanskim jezicima može se govoriti od dolaska Osmanskih Turaka na Balkan. Dodirom Turaka sa balkanskim narodima počinje i njihov uticaj na ove narode, koji je u dugom periodu turske vladavine u ovim krajevima ostavio vidne tragove i u njihovim jezicima.

Nastaje pitanje ko je širio turcizme i otkud njihov veliki broj u balkanskim jezicima. Nas ovdje interesuju u prvom redu turcizmi u srpskohrvatskom jeziku.

Obično se smatra da je prisustvu stranih riječi u jednom jeziku uzrok dodir i miješanje dva ili više naroda. Što se tiče turcizama u našem jeziku misli se da su ih najviše širili turska vojska i turska administracija, te domaći muslimani, građani i činovnici.²⁾

Turci su došli kao nosioci novog društvenog i državnog uređenja i kao nosioci istočne, islamske kulture. Pojavilo se mnogo novih pojmoveva i ustanova koje su primane zajedno sa nazivima za njih. To je osnovni i opšti uzrok postojanja istočnjačkih riječi (tur., ar. i pers.) u našem jeziku. Ali u širenju tih riječi i njihovoju, tako reći, masovnoj upotrebi kod Srba i Hrvata, a osobito kod stanovništva Bosne i Hercegovine sve do današnjih dana, dva činioca su, po mom mišljenju, odigrala veoma važnu ulogu. Prvo, muslimani srpskohrvatskog jezičkog područja koji su se školovali u Carigradu. Drugo, narodne pjesme (epske i lirske) koje su, uslijed prilika u kojima su nastajale, protkane mnoštvom riječi istočnjačkog porijekla, a zabilježene su i sačuvane kao omiljena usmena tradicija.

Naši ljudi, naročito muslimani, po povratku iz Carigrada sa školovanja u svoj zavičaj, nisu se mogli otresti uticaja turskog jezika, pa su u svom djelovanju na vjerskom i prosvjetnom polju pravili jednu vrstu kompromisa između turskog i srpskohrvatskog

¹⁾ Vid. Petar Z. Petrović: *O Peronovu kultu kod Južnih Slovaca*, Glasnik Etn. inst. SAN 1952, str. 378.

²⁾ Petar Skok: *Prilozi proučavanja turcizama u srpskohrvatskom jeziku*, »Slavia«, ročnik XV (1937—38), Praha, str. 166—190.

jezika na taj način što su za mnoge pojmove upotrebljavali turske (odnosno arapske i persijske) riječi, prilagođavajući ih duhu i gramatički našeg jezika. Pravljene su složenice, dodavani našim riječima turski prefiksi i sufiksi, formirani naši glagoli od posuđenica pomoću nastavka »-isati« ili sa našim pomoćnim glagolima: biti, činiti, učiniti itd. Na to su bili unekoliko i prisiljeni, pošto uz učenje turskog, arapskog i persijskog jezika u Carigradu nisu paralelno učili svoj materinski jezik, pa za mnoge pojmove i izraze, naučene na pomenutim jezicima, nisu bili u stanju da nađu odgovarajuće riječi srpskohrvatskog jezika. Djelovanje tih, u Carigradu školovanih, generacija na naš jezik naročito je došlo do izražaja u vjerskim školama, mektebima i medresama, i u vjerskim propovijedima, vazovima. Učenici tih škola i vjernici koji su slušali česte propovijedi bili su posrednici preko kojih su strane riječi i posuđenice prodirale u šire narodne slojeve i odomaće se.³⁾

Opšte je poznata činjenica da naše narodne pjesme (i usmena tradicija uopšte) obiluju riječima istočnjačkog porijekla. Naši sakupljači narodnih pjesama, pa i oni koji su kao poznati književnici i sami pjevali u duhu narodne pjesme, nisu bili pobornici čišćenja pjesama od tih posuđenica. Evo šta fra Grga Martić u pogledu toga kaže: »... te stoga vidimo ljubovne, koje u varoši gnezdo imaju, piesme, da su zacrnile turskim izgovorima; nu ipak su ove riječi kod naroda tako priviknute i omiljene, da jim bez njih ne bi pjesma, kao jelo bez začine, prijazna bila; usled toga mi nesmo dirnuli u njih, nego za razumljenje inostrancem odredili smo pri koncu iztumačenje turskih riječi nadostaviti.«⁴⁾) Razumljivo je da su takve narodne pjesme stalno uticale i na svagdanji narodni govor.

3. STAV PREMA TURCIZMIMA KAO POZAJMICAMA. — Nijedan živi jezik nije čisto svoj, svaki ima pozajmljenih riječi iz drugih jezika. Poput seobe ljudi, i riječi se kreću iz jednog jezika u drugi. Zavisi od raznih okolnosti (razlika u kulturi naroda, susjedstvo, okupacija itd.) do koje mijere pojedini jezici podliježu više ili manje uticaju drugih jezika. S druge strane, lingvistički

³⁾ Interesantna su zapažanja Stjepana Pavičića o govornom uticaju muslimanskog stanovništva u cijelokupnom naselju dunavsko-savskog međuriječja (Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, izd. JAZU, Zagreb 1953).

⁴⁾ Vid. Uvod u Narodne pjesme bosanske i hercegovačke, skupio Ivan Franjo Jukić i Lj. Hercegovac (Fr. Gr. Martić), sv. I, Osijek 1858.

patriotizam podstiče na akciju za čišćenje nacionalnog jezika od tudihih primjesa. Intenzivnost te akcije zavisi od toga da li se radi o borbi protiv silom nametnutog uticaja koji ugrožava nacionalni jezik ili je posrijedi normalan, prirodan uticaj stranog jezika. Interesantna je činjenica da je u procesu čišćenja srpskohrvatskog jezika od tudihih, pozajmljenih, riječi prema turcizmima bio uvek blaži stav negoli prema ostalim riječima preuzetim iz drugih neslovenskih jezika. Držanje Vuka, Jagića i T. Maretića prema turcizmima, koje su u izvjesnoj mjeri i sami upotrebljavali, kudikamo je drukčije od njihova stava prema germanizmima i drugim tudihih riječima. Vraz je u jeku ilirizma dao naziv svojoj zbirci pjesama »Dulabije«. Razlog ovome treba možda tražiti u tome što se naš jezik pod turskom upravom razvijao slobodno, okupator je bio indiferentan kako prema običajima Slovena na Balkanu, tako i prema njihovom jeziku. Turcizmi nisu silom niti nekim planskim sistemom nametnuti, i njihovo prisustvo u našem jeziku nije vrijeđalo jezične osjećaje našeg naroda.⁵⁾

Turcizmi, pa i oni koji imaju adekvatnu zamjenu u našem jeziku, tolerišu se čak i u savremenom književnom i publicističkom jeziku. Tako:

- 1) U rječniku A. Belića i djelima B. Popovića, V. Petrovića, J. Ilića, Zmaja i dr. nalazi se priličan broj turcizama;
- 2) Riječ »ćorsokak« susrećemo svakodnevno i u najozbiljnijim napisima u dnevnim listovima i drugim publikacijama;
- 3) Prevodilac Frezerove »Zlatne grane« (»Kosmos«, Beograd 1937) na str. 654. piše: »U jedurem kojima lukavi i sebični divljaci pribjegavaju...«
- 4) Naslovi pojedinih članaka u beogradskoj »Politici« od 16. IX 1954. »Roditelji, nemojte se inatiti s decom«; od 24. XI 1954. »Čamđija«; od 11. V 1955. »Ortakluk« na račun zajednice; od 11. VIII 1955. »Razvod braka zbog tvrdičlukâ«. Zatim u sarajevskom listu »7 dana« od 19. V 1955. »Gdje vlada javašluk nema pravog društvenog upravljanja« itd. itd.

Štaviše, ima slučajeva da turcizmi i danas dobijaju nova značenja i stvaraju se. Primjer: »raja« u današnjem značenju.

⁵⁾ Vaso Pelagić u *Istoriji bosansko-hercegovačke bune* (II izdanje Budimpešta, 1880) na str. 39. veli: »Vlada turske nije svoj jezik silom nametala pokorenim narodima, kao što su činile i čine ostale evropske države.«

4. KLASIFIKACIJA I PODJELA TURCIZAMA. — Riječi preuzete iz turskog ili preko turskog jezika sa kojima se susrećemo u našem jeziku nemaju istu vrijednost i isti značaj u našem jeziku. Da bi se dobila jasna slika u tom pogledu, nameće se potreba da se te riječi sa više strana, iz raznih aspekata analiziraju i razvrstaju, jer ćemo moći uočiti karakter pojedinih riječi i njihov status u našem jeziku samo ako ih svrstamo u izvjesne grupe. Izvršiti detaljno jednu takvu analizu nije lako, to bi bio predmet posebne lingvističke studije koja bi prelazila obim ove uvodne riječi. Ali ne osvrnuti se na to ovom prilikom, makar u opštim crtama, smatram da bi bio propust. Stoga ću pokušati da dam jedan kratak uvid u ovu materiju.

1) U prvu grupu spadaju riječi koje su se potpuno odomaćile u srpskohrvatskom jeziku (i saobraćajnom i književnom), koje su, tako reći, stekle gradansko pravo. Kod takvih riječi treba razlikovati dvije vrste: a) riječi koje nemaju uopšte zamjene u našem jeziku i b) riječi za koje se može naći zamjena, ali se ne traži, ili ima zamjena ali nije općenito usvojena.

Riječi prve vrste su: *bakar*, *boja*, *bubreg*, *burmut*, *čarapa*, *čekić*, *čelik*, *česma*, *čizma*, *ćela*, *dara*, *duhan*, *džep*, *don*, *jatak*, *jorgovan*, *kalup*, *katran*, *kula*, *kuluk*, *kundak*, *kutija*, *lala*, *leš*, *limun*, *majmun*, *pamuk*, *pamuče*, *rakija*, *sapun*, *sat*, *šator*, *šećer*, *tambura*, *top*, *tulipan*, *zanat*. U ovu vrstu spadaju i nazivi za sve one predmete koji su nam sa Istoka preko Turaka došli, kao što su: razna jela (*halva*, *pita*, *baklava*, *bamja*, *burek*, *čimbur*, *somun*, *čurek*, *bungur* itd.), pića (*boza*, *salep*, *kafa*, *šerbe* itd.), voće (*senabija*, *zerdelija*, *dud*, *jeribasma* itd.), povrće (*pazija*, *arpadžik* itd.), odjevni predmeti i obuća (*čurak*, *libada*, *jelek*, *čakšire*, *šalvare*, *dimije*, *fes*, *fermen*, *firale*, *nanule*, *mestve*, *čifte* itd.), sude i počućstvo (*brik*, *dugum*, *džezva*, *tepsiјa*, *tendžera*, *sinija*, *haranija*, *minder*, *šiljte*, *sedžada*, *postećija*, *peškun* itd.), muzički instrumenti (*saz*, *zurna*, *def*, *tambura*, *šargija*, *bugarija* itd.); zatim nazivi za konje i konjsku opremu, oružje, stari zanatski i trgovački izrazi itd.

Riječi druge vrste su, na primjer: *alat*, *aždaja*, *barut*, *bašta*, *čaršija*, *čaršaf*, *čoban*, *ergela*, *jastuk*, *jorgan*, *jufka*, *juriš*, *kajmak*, *kalaj*, *kašika*, *ka-*

vez, kusur, makaze, marama, marpić, maša, međan, mehana, meza, miraz, para, sandale, sanduk, sirće, šegrt, šimšir, torba, tutkal, zumba, itd.

2) Neke riječi su se potpuno odomaćile u narodnom govoru, a upotrebljavaju se bez zamjerke i u književnom jeziku. Kao što su na primjer: amanet, amanetnik, asura, at, bajrak, bešika, bunar, but, čarka, čerga, čardak, čebe, čorav, čoso, čumur, dušek, duzina, dubre, esnaf, gajtan, hajduk, kapija, kopča, kuršum, magaza, mana, odžak, parče, pirinač, reza, raja, tuč itd.

3) Pojedine riječi se vrlo često upotrebljavaju u svagdašnjem govoru, dok se u književnom jeziku upotrebljavaju samo ako se želi nešto istaknuti sa određenim ciljem, ako se želi dočarati kakav događaj iz prošlosti, ako se nešto ironizira, ako se hoće da potencira sadržaj riječi i sl. To su na primjer ove riječi: asker, avlija, baksuz, bakšiš, dušman, dželat, čuprija, busija, belaj, behar, duvar, dibiduz, dèver, kubura, dembel, degenek, batal, sokak, hajvan, burazer, baška, komšija, konak, mušterija, muhur, merak, zulumčar, mahmuran, nišan, ortak, pazar, pendžer, šiċar, direk, fajda, hator, džada, ambar, inat, terzija, veresija, dućan, kavga, hamajlija, itd.

4) Riječi koje su vezane samo za pojedina narječja ili pokrajine, kao: babo, taze, fišek, hava, harman, insan, čevrma, haber, čivija, itd.

5) Pojedini turcizmi nalaze se samo u narodnim pjesmama, dok su iz saobraćajnog govora iščezli, kao: armagan, barak-bedevisija, čuhejlan, čorda, istifan, leventa, murdum, nara, pehlić, salte, đeisija itd.

6) Zasebnu grupu čine turcizmi koji se odnose samo na vjerski život, vjerske običaje, pozdrave i izraze muslimana. Takvih turcizama ima priličan broj i nije potrebno navoditi primjere. Ovamo spadaju i muslimanska vlastita imena.

7) Ne može se vršiti nikakvo razgraničenje u tom pravcu da bi neki turcizmi bili samo u upotrebi na selu a drugi u gradu, niti se može izvesti zaključak da su turcizmi više u upotrebi na selu nego u gradu ili obratno. Takva klasifikacija mogla bi se izvršiti i zaključci izvoditi samo za pojedina određena područja. Međutim,

za uspješno rješenje ovog pitanja kao i pitanja o određivanju lokaliteta pojedinih riječi i akcenta turcizama za uža područja, potrebno je veoma mnogo sistematskog terenskog i kabinetskog rada usmjerenog samo u tom pravcu. Nema nikakve sumnje da bi taj poduhvat po svojim rezultatima bio i interesantan i koristan.

5. DOSADAŠNJI RAD NA PROUČAVANJU TURCIZAMA. — Nastojao sam da se upoznam sa svim onim što je dosad kod nas urađeno na proučavanju turcizama. Ovdje ću pokušati da hronološkim redom navedem značajnije radove koji su mi bili dostupni i da se ukratko na neke od njih osvrnem.

1) Najranije se pojavio »Srpski rječnik« Vuka Stef. Karadžića, koji je štampan u Beču 1818. godine. Svaka riječ za koju je Vuk prepostavlja da bi mogla biti turcizam označena je malom zvjezdicom. Takvih riječi sa zvjezdicom ima mnogo u tom rječniku.

2) Dr Otto Blau objavio je 1868. u Leipzigu djelo »Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler«. Iznio je veliki broj turskih riječi koje je skupio kao arhaizme u bosanskom jeziku. Interesantna su njegova zapažanja o postanku i pojavi ovih riječi u Bosni. U tumačenju nekih riječi ima proizvoljnosti i netačnosti. Navešću, primjerica radi, nekoliko takvih proizvoljnih tumačenja: a) »e j v a l-l a h« dolazi od »e h v a l a«, a ovo od slov. riječi »h v a l a«; b) »k a n t a« domaći sarajevski izraz, a »p i t a« domaći bosanski izraz; c) »p o s t a l« od bos. »p o s t o l« a »s a m s o n« od bos. »s a m s o v«; d) »v e r e s i j a« od slov. riječi »v j e r a« itd.

3) Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, koji je u izdanju Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti počeo izlaziti u Zagrebu 1888. g., sadrži mnogo turcizama. Prvih decenija izlaženja ovog rječnika nije se, izgleda, pridavala neka naročita važnost tumačenju turcizama, te se susrećemo sa greškama i, za današnje doba, zastarjelim tumačenjima. (Naročito pada u oči neka posebna i neujednačena transkripcija turskih, arapskih i persijskih riječi).

Pa i u sveskama novijeg doba nailazimo na neke nedostatke kojih ne bi trebalo da bude u jednom ovako značajnom rječniku. Pri tumačenju pojedinih riječi u rječničkom dijelu ovog moga rada osvrnuo sam se na neke riječi iz Rječnika Akademije, a ovdje dodajem samo neke primjedbe. U rječniku se navodi za svaku riječ njezino postanje i bilježi se iz kojeg je jezika posuđena tuđa riječ. Međutim, kod nekih najobičnijih turcizama neke turske i persijske

... „*arap. posteki*, jareća koža“; »raht, arapska oprema, od arap. *rahht*, oruđe, namještaj, svaka vrsta opreme itd.« (za istu riječ kod *rahtilo* kaže se: u svezi sa tur. riječi *raht*); »sabah, zora, jutro, tur. *sabah*«; »rakam, račun, prema tur. *raqm, raqama?*«; »rakija, iz tur. *raqi?*«; »rz, prema tur. *rz-u namus?*«; sadžak, riječ je perz. (*sadžajak*)?«; »serat, serhat, tur.«; »serbes, serbez, tur.?« (dok kod *serdar* pravilno je objašnjeno: tur., a ovo od perz. *ser*, glava i *dar*, koji ima); »sihir, tur. itd. U stvari: *postećija*, *raht* i *serbez* su persijske, *serhat*, pers. arapska. *sabah*, *rakam* i *rakija* su arapske, a *sadžak* turska riječ.

4) 1881. g. štampan je u Sarajevu mali rječnik »Turcizmi u Bosni«, a 1895. g. »Tumač turskim, arapskim i persijskim riječima, koje narod u Bosni i Hercegovini upotrebljuje.«

5) U knjizi 59. Glasnika srpskog učenog društva objavljen je u Beogradu 1884. g. (str. 1—275) lijepo sreden rječnik Đorđa Popovića »Turske i druge istočanske reči u našem jeziku.«

6) Studije dra Franza Miklosicha objavljene su u Beču 1884. g. u dva sveska pod naslovom »Die türkischen Elemente in den südost-und osteuropäischen Sprachen«, a njegov »Nachtrag« izdat je u dva sveska 1888—1890. Veoma značajne kritičke prikaze Miklosichevih djela napisali su Theodor Korsch u časopisu »Archiv für slavische Philologie« (Berlin, sv. VIII i IX) i Fridrich v. Kraelitz-Greifenhurst u časopisu »Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Kl., 166 B, 4 Abh.« (Wien, 1911). Ova dva prikaza su, može se reći, upotpunila djela Fr. Miklosicha i predstavljaju vanredan doprinos proučavanju turcizama.

7) U periodu od 1908—1923. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izdala je poznate »Prinose za hrvatski pravopovjesni rječnik« Vladimira Mažuranića, u kojima se nalaze i mnoga tumačenja riječi tur., arap. i persijskog porijekla.

8) Dr Vladimir Čorović pisao je 1910. g. u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu o zbirci turcizama I. Pamučine.

9) U izdanju Srpske akademije nauka u Beogradu 1932. g. publikovan je »Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta« od Gliše Elezovića (sv. I i II i Ispravci i dopune, Beograd 1935). Ovaj rječnik, pored ostalog, služi mnogima i kao priručnik turcizama, jer daje cijelovit materijal. Na ovaj rječnik kritički se osvrnuo dr Henrik

Barić u »Prilozima za književnost, jezik, istoriju i folklor« (Beograd), 1935, knj. XV). Autor Rečnika dao je odgovor na kritiku u »Južnoslovenskom filologu« (Beograd, 1935, XIV).

10) Veoma zapažen i znalački obrađen rad dra Petra Skoka »Prilozi proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku«, objavljen je u časopisu za slovensku filologiju »Slavia« 1937—1938. u Pragu. Uz opširan uvod Skok je u svom Vokabularu obradio 863 riječi. Gradu je crpio najvećim dijelom sa područja Bosne i Hercegovine, gdje je proveo oko 15 godina.

Pri tumačenju pojedinih riječi u ovom svom rječniku dotakao sam se nekih riječi iz Skokova Vokabulara. Želim da ovdje istaknem još neke stvari:

a) Skok je u svoj rječnik unio izvjestan broj riječi koji su mu, kako sam kaže, »izgledale kao turcizmi«, pa ih je uvrstio a da ih nije protumačio;

b) Autor je za mnoge riječi naznačio njihov lokalitet, što daje posebnu vrijednost njegovom radu;

c) Skok je naveo da je građu crpio od onih koji ne znaju turski, i radije od katolika i pravoslavnih nego od muslimana, kako bi izbjegao upliv muslimanske religije na saobraćajni govor i davanje značenja. Ovako stanovište P. Skoka nije, po mom mišljenju, opravdano niti umjesno. (Vuk je imao ispravnije stanovište kada je pisao svoj Srpski rječnik). Onaj koji sebi stavi u zadatku da proučava turcizme i da ih etimološki objašnjava, mora biti upoznat sa izgovorom riječi i njihovim značenjem i kod muslimana i, čini mi se, prvenstveno kod muslimana, jer će inače u tumačenju riječi sigurno pogriješiti, što nije moglo, zbog navedenog stava, mimoći ni autora Skoka. Poznato je da se nemuslimani, kad su u pitanju turcizmi, mnogo više u izgovoru riječi udaljavaju od izvirne riječi, preuzete od Turaka ili preko Turaka. Naročito se to ogleda u izgovoru glasa »h« i zamjene »č« sa »ć« i obratno. Stoga će se, ako se traga za postankom i korijenom riječi, mnogo lakše doći do rezultata ako se turcizmi zapisuju i od muslimana. Da to potkrijepimo primjerima. U rječniku P. Skoka pod br. 844 stoji: *vela havle velah kubetile* (mora biti: *kuvvete*); *bis millah* (= nema preinake niti ima moći osim božjom voljom oprosti bože; u ime božje) vele muslimani kad se čude čemu B. (po pričanju domaće katolkinje koja nije dobro čula). Kakva ima smisla, kad se radi o *izgovoru* skog sadržaja koje *izgovori*?

Ijeni izgovor od nemuslimana, pogotovu ako se još dodaje primjedba »koja nije dobro čula«?! Ovdje se radi o iskrivljenjima kojima nema uopšte mesta u jednom rječniku.

Drugi primjer iz Vokabulara P. Skoka: »523. *nefija*. s. f., »burmut, duvan, što se u nos meće« B. Stoji li u vezi sa ar. *nafy*, «*utile, profitable avantageus* »(Z)?« I ovu krivo izgovorenu riječ Skok je čuo samo od nemuslimana, jer je muslimani izgovaraju: *enfija*. Stoga se autor u objašnjenju ove riječi nije mogao snaći, pa je u Zenkerovom rječniku tražio odgovarajuću tursku ili arapsku riječ pod slovom »n« i pita se da li je u vezi sa ar. *nef*, korist. Da je zabilježio izgovor i muslimana, lako bi u Zenkerovu rječniku našao ar. *enf*, nos. *enfiyye*, nosna trava, burmut.

Kako krivo izgovoren ili krivo interpretiran turcizam dovodi u tumačenju do komplikacija, navešćemo ovaj primjer. Vuk Stef. Karadžić zabilježio je od nekog pjevača pjesmu »Nesrećna udaja« (vidi pjesmu 756 u »Srpske narodne pjesme«, Vuk Stef. Karadžić, knjiga prva, Beograd 1932), u kojoj stoje i ovi stihovi: »En' ono je Alil čelebija, *u aletu u al-ćergeletu*, što se titra zlatnim budovanim«. Stih »u aletu u al-ćergeletu« ne može se naći ni u jednoj drugoj štampanoj pjesmi osim u ovoj Vukovoj, a riječi »alet« i »al-ćergelet« nisu poznate kao turcizmi niti se upotrebljavaju u saobraćajnom (svagdašnjem) ni književnom jeziku. S druge strane, nalaze se druge varijante ovog stiha u nekim drugim sličnim pjesmama u drugom obliku. Na primjer u pjesmi »Ahmo i Fata«: »Što no junak u prvom alaju, *na alatu u al-ćerećetu*, pod njim alat glavom uzmahuje« (»Behar«, Sarajevo, III god. br. 2, str. 29.) zatim: »Ono ti je Zirević Alaga, *na alatu u alćerećetu*« (»Behar«, I god., 269); »*na alatu u novu skerletu*« (Matica Hrvatska, III — 568). Očito je da je pjevač od kojeg je Vuk zabilježio pjesmu krivo zapamtilio ovaj stih, pa potom ga krivo i interpretirao: »*u alatu u al-ćergeletu*« mjesto »*na alatu u al-ćerećetu*«⁶⁾ Ako se ovako stvar postavi, onda riječi »alet« i »al-ćergelet« i nisu stvarno nikakvi turcizmi, nema im mesta u rječnicima turcizama i izlišno je svako tumačenje ovih riječi. Dovoljno je samo tumačeći pomenuti stih Vukove pjesme reći da se radi o krivoj interpretaciji. Ipak su ove riječi, i

⁶⁾ Da ima kod Vuka još ovakvih bilježenja pjesama od pjevača koji su pokoji stih ili riječ rđavo zapamtili, vidi tumač na str. 722. za stih »idi, brate, bezistanu mome« u zbirici »Vuk, Pesme II«, izdanje »Prosveta«, Beograd 1953.

pored toga, ušle u Rječnik Akademije,⁷⁾ Rječnik Đ. Popovića⁸⁾) kao i neke druge rječnike turcizama.

11) Dr Ivan Esih izdao je u Zagrebu 1942. g. »Turcizmi — Rječnik turskih, arapskih i perzijskih riječi u hrvatskom književnom jeziku i pučkom govoru«. Namjera autora bila je, kako u predgovoru navodi, da u pomanjkanju rječnika ove vrste zadovolji potrebu u tom pogledu. Na žalost, rječnik ima prilično nedostataka i pogrešaka, tako da nije pouzdan. Autor nije kritički provjerio tačnost nekih izvora kojima se služio.

12) »Rječnik stranih riječi, izraza i kratica« (Zagreb, 1951), koji je priredio dr Bratoljub Klaić bez sumnje je veoma savjesno i uredno sastavljen i napisan. I baš zbog toga je šteta što autor nije posvetio više pažnje prilikom označavanja porijekla turcizama kojih u prvom izdanju ima nešto preko hiljade, a u drugom proširenom izdanju (Zagreb 1958), mnogo više. Autor je sastavljao uz turcizme oznake »tur.«, »ar.« i »pers.«, što znači da je htio da označi porijeklo riječi koje su u turski pa i u naš jezik preuzete iz arapskog i persijskog jezika. Međutim, kod mnogih riječi kod kojih nema neslaganja između autora pojedinih priznatih etimoloških rječnika ove su oznake pogrešno stavljene. Radi ilustracije navešću izvjestan broj primjera takvih grešaka.

U tom rječniku su uz sljedeće riječi stavljene oznake porijekla »tur.«, a treba da stoji »ar.«, jer se radi o arapskim riječima:

ahbab	akrep	beriċet	haber	halal
ahiret	alvat	ċatib	hadum	halka
ahmedija	batal	ċef, ċeif	hadž	halva
ajan	belaj	filj	hair	hamal
akran	berat	gajret	hajvan	hámam

7) Rječnik Akademije: »al-ćergeleṭ, m., dolazi u naše vrijeme samo u jednoj narodnoj pjesmi i iz nje u Vukovu rječniku (gdje nema značenja); mislim da su sastavljene tri turske riječi: al-ṭ- (od al-tyn, zlato) i ker (od kar, rad, posao, vez) i gōmlek (košulja); prvoj bi riječi pred drugom, koja glasi »ćer«, otpalo »t«, treća bi izgubila »m« pred »l« a zadnje »k« može biti da nije dobro čuo od pjevača ko je pisao, nego mu se učinilo da je »t«; tako bi al-ćer-geleṭ bio zlatnim buzdovanom, Nar. pjes. Vuk 1, 615. »— aleṭ, m., od arap. hilat i halat, časna haljina, haljina koja se oblači časti radi.«

8) Autor Đ. Popović kaže za riječ »alćergeleṭ«: »ovoј reči ne mogoh uhvatiti prava traga, ali mislim da će značiti crven čurak. Imma dosta reči turskih koje su Srbi tako iskrenuli da bi Turčini mogao oko njih obilaziti tri dana a da ne pozna da su od njega uzete.« (Đ. Popović: »Turske i druge istočanske reči u našem jeziku« — Glasnik učenog društva, knj. 59, Beograd 1884, str. 19.

harač	kalup	mavi	rahat	telal
hatišerif	kasaba	maviš	rezil	tevabija
hazna	kasap	megdan	rz	ulema-medžlis
bazur	katran	melez	salep	ušur
hesab	kavaz	merdžan	sarač	uzur
imam	kirija	mukaet	sedef	vajat
iman	kismet	musaka	seiz	vakat
inat	kna	muselim	sevap	zaira
kadifa	kusur	mušterija	sevdah	zapt
kail	majdan	mutlak	sofra	zarar
kajmakam	makaze	nafaka	sunet	zarf
kale	mal	nahija	šarkija	zejtin
kalfa	mamuze	nanule	šćur	zulum.

Uz sljedeće riječi stavljeno je »tur.«, a treba da stoji »pers.«, jer se radi o persijskim riječima:

adiđar	ćilibar	merdevine	peškeš	taze
aferim	ćilim	meze	piktija	terazije
azad	ćoso	minduše	pilav	terzija
ašićar	darmar	murdar	ršum	teste
avaz	denjak	namaz	saraj	testera
behar	dert	nišan	selvija	testija
čampara	dunder	oroz	sepet	tetrivan
čaršija	durbin	ošap	serbez	tug
čengel	duvar	pače	sindžir	turšija
čerek	derdan	pandža	šalvare	zor
čirak	gungula	parče	šedrvan	zumbul
ćasa	hasta	patlidžan	šeher	
ćehaja	ibrišim	pendžeta	šićar	
ćemane	jaran	perčin	šira	
ćemer	lenger	perda	škembe	

Uz riječi: bajram i sač stavljena je oznaka »ar.«, a treba »tur.«; uz riječi: hodža, muhur, mukte i ravan stoji takođe »ar.«, a treba da stoji »perz.«

Uz riječi: ambar i sahibija stoji »pers.«, a treba da stoji »ar.«, a tako isto uz riječi: tepsijsa i tuč »ar.«, a treba »tur.«.

13) U 1959. godini izšao je iz štampe I svezak Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika u izdanju SAN. I u

ovom rječniku ima veliki broj turcizama koji su veoma dobro obrađeni, iako bi se, po mom mišljenju, za pojedine riječi mogle da stave izvjesne primjedbe.

II O TURCIZMIMA OVOG RJEČNIKA

O RJEČNIKU UOPŠTE. — Rječnik sadrži 8.742 riječi (izraza) sa 6.878 raznih pojmova. Za priličan broj pojmova postoje dva ili više izraza. U rječnik sam uvrstio strane riječi (pa i one koje po korijenu nisu turske, arapske ili persijske) koje su, po mom mišljenju, došle u naš jezik iz turskog ili preko turskog jezika. Građu sam crpio iz živog narodnog govora i literature ne obazirući se na to da li su pojedine riječi ušle već u koji rječnik ili nisu.

Uvrstio sam u rječnik i naše izvedenice od turskih, arapskih i persijskih riječi. Naravno, samo najobičnije i one koje su u upotrebi najčešće, jer se u ovakovom jednom rječniku sve ne mogu obuhvatiti niti je to svrha ovog rječnika.

Smatrao sam za potrebno da u rječnik unesem i najobičnija muslimanska lična imena i njihove hipokoristike, jer su gotovo sva ta imena turskog, arapskog ili persijskog porijekla.

METOD OBRADE. — Pri obradi svake pojedine riječi držao sam se sljedećeg reda:

1) Prvo je navedena riječ sa raznim izgovorima koji postoje u narodnoj usmenoj književnosti, saobraćajnom govoru i književnom srpskohrvatskom jeziku.

Ako riječ ima više izgovora, naprijed sam stavio pravi izgovor, a iza toga ostale varijante, od kojih neke u zagradama, što znači da se te varijante čuju samo u pojedinim mjestima ili samo kod izvjesnog dijela stanovništva, ili samo u nekim pjesmama. Gdje se radi o iškrivljenim izgovorima, to sam naznačio. Iza ličnih imena naveo sam hipokoristike.

2) Svaka je riječ akcentovana. Razlike u akcentima koje postoje kod nekih riječi prema pojedinim krajevima nisam uzeo u obzir (osim kod nekoliko riječi sa izrazitom razlikom u akcentu između bosanskog i hercegovačkog izgovora), jer bi se s tim u vezi morao utvrđivati i lokalitet riječi.

3) Iza riječi kod imenica slijedi genitivni nastavak i oznaka roda, kod glagola prezentski nastavak za 1. lice singulara, a kod ostalih riječi oznaka vrste riječi.

4) Etimologija (porijeklo) riječi označeno je kraticama u zagrada, a zasniva se na tumačenju koje je dato u posebnom pasusu gdje se govori iz kojeg jezika riječ potječe.

U rječniku se vrlo često susrećemo sa tur. sufiksima -ci (-ci), -li i -lik i sa pers. sufiksom -dar. Ovi sufiksi imaju značajnu funkciju u obrazovanju i turskih i naših riječi. Zato je potrebno da ukratko objasnimo njihovu ulogu.

Tur. suf. -ci (-ci) dodaje se imenicama i služi za građenje imenica koje označavaju nosioca kakve radnje, zanimanja, zanata ili zvanja.

Tur. suf. -li služi uglavnom za građenje pridjeva, ali se pomoći njega izvode i imenice dodavanjem tog sufiksa toponimima.

Tur. suf. -lik služi u prvom mjestu za građenje apstraktnih imenica, a zatim za građenje zbirnih imenica i imena zanata, a ponekad i za građenje imenica koje konkretno označavaju pojedine stvari odnosno predmete.

Pers. suf. -dār (od pers. dāšten »imati, držati«) ima funkciju slično tur. suf. -ci.

5) Značenja koja riječ ima u našem jeziku.

6) Primjer upotrebe pojedinih riječi u literaturi ili saobraćajnom govoru.

7) Izvedenice (ukoliko ih ima) i složenice u kojima je dotična riječ jedna od komponenata.

Smatram da je izvedenice od pojedinih riječi i izvedenice kombinovane sa odnosnom riječi trebalo na ovaj način izložiti, kako bi se dobila jasnija slika o ulozi te riječi u formiranju drugih riječi.

8) Navedeno je iz kojeg je jezika riječ preuzeta, značenje u tom jeziku, ako to značenje odstupa od značenja u našem jeziku, te korijensko porijeklo riječi.

Srazmjerno je neznatan broj riječi koje su nam direktno došle iz arapskog i persijskog jezika. Stoga sam sve riječi (osim nekoliko vlastitih imena) povezao sa turskim jezikom. Zbog ove okolnosti dolazi opšti naslov za sve riječi »turcizmi«, iako se vrlo često radi stvarno o arabizmima i persizmima. Transkripciju turskih, arapskih i persijskih riječi dao sam prema tabeli br. 1 (na kraju uvoda).

Etimološka tumačenja imaju svrhu da pokažu koje su riječi, preuzete iz turskog jezika, svojina tog jezika, a koje su i u tom jeziku strane, preuzete iz arapskog, persijskog ili nekog drugog jezika, odnosno koje riječi po svom korijenu ne pripadaju ni turskom, ni arapskom, ni persijskom jeziku. Moram ovđe naročito istaknuti da se moj rad na ovoj materiji, tj. na etimologiji turcizama, kretao u granicama djela kojima sam se služio i do kojih sam uspio doći. Svjestan sam toga da je ovaj zadatak veoma težak, da zahtijeva mnogo više filološkog i metodološkog znanja negoli ga ja imam. Ali, nadam se, da mi se neće zamjeriti što sam se upustio i u etimologiju riječi u navedenim granicama, jer će od toga, smatram, ipak biti koristi, pošto sam nastojao da svoj rad baziram na poznatim i priznatim djelima i izvorima.

SUMARNA ANALIZA OBRAĐENIH RIJEĆI

1. Pregled riječi prema sadržaju

S obzirom na materiju na koju se odnose, rječnik sadrži (brojčano izraženo) ove riječi:

1. Riječi koje se odnose na vjerski život i vjerske običaje muslimana	670
2. Lična imena	503
3. Pravo, administracija, državno uređenje i sl.	453
4. Vojska i vojni izrazi	166
5. Oružje i ratna oprema	113
6. Građevinarstvo, zgrade, građ. materijal	167
7. Trgovina, novac, dukati	172
8. Zanati, zanatlje, zanatski alat i sprave	286
9. Suđe, pokućstvo i ostale stvari domaćinstva	234
10. Odjevni predmeti, obuća, nakit, šminka i sl.	271
11. Jela, pića i začini	212
12. Cvijeće, voće, povrće, bilje, žito	200
13. Konji i konjska oprema	119
14. Imena životinja (osim konja)	49
15. Geografski i topografski pojmovi, ulice i sl.	153
16. Poljoprivreda, šumarstvo, stočarstvo	45
17. Lov	13
18. Medicina, higijena	99

19. Astronomija	9
20. Muzika i igre	101
21. Građanske titule, staleži, zanimanja	81
22. Nazivi za pojedine dijelove čovječjeg i život. organizma	59
23. Boje	73
24. Mirisi	10
25. Metali, rude i hemijski elementi	34
26. Platno, vez, konac	79
27. Vrste kože	14
28. Sredstva transporta	19
29. Rodbinski nazivi	31
30. Priroda i pojave u prirodi	20
31. Vrijeme, kalendar	27
32. Apstraktne i druge razne imenice	848
33. Glagoli	802
34. Pridjevi	464
35. Prilozi	152
36. Brojevi	29
37. Uzvici	84
38. Veze	18
	6.878

2. Podjela ličnih imena po porijeklu

Rječnik je obuhvatio 503 muških i ženskih ličnih imena. Od toga je po porijeklu:

- persijskih 41 . . . . . Aguš, Arzija, Bahtija, Behmen, Behram, Bektaš, Čejvan, Derviš, Derviša, Dudija, Džanan, Dževahira, Đula, Đulbehara, Đulizar, Đulizara, Đuzida, Ferhat, Feriz, Firuz, Hurem, Huršid (Rušid), Husrev, Kahriman, Nazića, Nerimana, Nevzet, Nevezeta, Nidara, Nijaz, Pemba, Pertev, Rustem, Server (Selver), Sevlja, Šahin, Šahina, Šahsina, Šećer (Šećo), Šehzada, Ziba.
- turskih 17 . . . . . Ajdin, Alajbeg, Arslan, Bajram, Čelebija, Demir, Durak, Duran, Durmiš, Hana, Jašar, Javra, Jilduza, Kaplan, Kurt, Orhan, Sutla.

jevrejskih 16	Adem, Asaf (Asif), Asifa, Belkisa, Daut, Džebrajl, Ejub, Hadžera, Ibrahim, Iljas, Isa (Iso), Junus, Mejrema, Nuh (Nuhan), Sulejman, Uzejir.
asirske 6	Idris, Ishak, Ismail, Jakub, Jusuf, Müsa.
grčke 4	Almas (Elmas), Almasa, Karanfil, Skender.
arap.-persijskih 4 . . .	Alemdar, Đulesma, Đulfatma, Mirza.
tur.-arapskih 2 . . .	Begajeta, Begemina.
tur.-persijskih 2 . . .	Begzada, Đulbeg.
naše izvedenice od tur- skih riječi 8	Agan, Aganlija, Began, Begana, Dul-Begija, Kara Đorđe, Pašan, Pašana.

Sva ostala imena su arapskog porijekla, odnosno arapska imena.

GRAĐENJE TURCIZAMA

U pogledu formiranja turcizama ističem sljedeće:

a) Pojedine riječi prenesene su iz turskog u naš jezik bez ikakve izmjene u izgovoru. Na primjer: *aba*, *abdal*, *ačik*, *ada*, *adet*, *adžajip*, *Adžem* itd.

b) Kod nekih riječi promjena se sastoji samo u tome što je na kraju turske riječi dodan naš nastavak »-ja« da bi se riječ mogla deklinirati. To je slučaj sa riječima koje imaju na kraju sufikse »-li, -lı«: *aşikli* — ašiklija, *bahtli* — bahtlija, *başlı*, bašlija, *beşli*, — bešlija, *çakşırıli* — čakşırılıja, *çarşılı* — čarşılıja itd., ili »-ci, -çi, -çı«: *abaci* — abadžija, *akşamci* — akšamđija, *âşikçi* — ašikčija, *avci* — avdžija, *batakçı* — batakdžija, *bekçi* — bekčija, *boyacı* — bojadžija itd., ili se svršavaju vokalom »-i, -i«: *alçı* — alčija, *ardı* — ardija, *bıçkı* — bičkija, *çalrı* — čalgija itd., i vlastita imena: *Abdi* — Abdija, *Ali* — Alija itd.

c) Samo se vokal »e« na kraju turske riječi (koji obično potječe od arapskog nastavka za ženski rod »-ä, äh«) zamjenjuje našim nastavkom za ženski rod »-a«: *acele* — adžela, *ahmediye* — ahmedija, *akçe* — akče, *Hayriye* — Hajrija, *Cemile* — Džemila itd.

d) Često se razlika između turske i naše riječi ogleda samo u asimilaciji konsonanata ili u pretvaranju bezvučnih konsonanata pred zvučnim u zvučne, kao: *bakçe* — bašča, *ikbal* — igbal, *âşikçi* — ašigdžija, itd.

e) Turski sufiksi »-lik, -lik« i postpozicije »-siz, -siz« pretvaraju se u našem jeziku u »-luk« i »-suz« i sva se promjena sastoji samo u tome: *çiceklilik* — čičekluk, *çiraklık* — čirakluk, *civilik* — čiviluk, *terzilik* — terziluk, *arsız* — arsuz, *edepsiz* — edepsuz itd.

f) O raznim drugim promjenama, metatezama, zatim izvodenicama, složenicama itd. biće dalje govora u tačkama koje slijede.

1 — Zamjenjivanje glasova

tur. *b* = *v*:

abdest — avdest, *Abdullah* — Avdulah, *Abdi* — Avdija, *abdu-*
ssalatin — avdisalatin, *gülâbdan*
— đulevdén, *kebap* — čevap,
kabız — kavz, *sebep* — sevep,
tebdil — tevdil;

tur. *b* = *f*:

maşraba — maštrafa,
sabun — safun;

tur. *b* = *p*:

sabun — sapun;

tur. *c* = *š*:

hurmacık — hurmašica;

tur. *ç* = *c*:

çeribaşı — ceribaša;

tur. *ç* = *š*:

çadır — šator, *içlik* — išluk;

tur. *ç* = *z*:

güçbelâyle — đuzbelajile;

tur. *d* = *t*:

defter — tefter, *deste* — teste;

tur. *f* = *v*:

âfet — avet

çarşaf — čaršav

çifçi — čivčija

cift — čivt

gergef — đerđev

fayda — vajda

ferace — veredža

hifz — hivz

Hifzi — Hivzo

istifan — istivan

yafra — javta

kafes — kavez

Kafdağı — Kavdak

Lütfi — Lutvija

mutfak — mutvak

paftali — pavtalija

pafta — pavte

herfene — revena

fitr — vitre

sofra — sovra

defter — tevter;

tur. *f* = *k*:

müfteci — muktadžija,

müft — mukte,

müftü — muktija

tur. *f* = *m*:

Hifzi — Himzo;

tur. *f* = *p*:

yafra — japtä, *yufka* — jupk

sofra — sopra;

tur. *f* = *h*:

yufka — juhka, *müftü* — mu-

htija, *softa* — sohta;

tur. <i>g</i> (ğ) = k:	<i>Gazanfer</i> — Kazanfer;
tur. <i>g</i> (ğ) = v:	<i>egza</i> (ecza) — evza;
tur. <i>g</i> (ğ) = d:	<i>Aligünü</i> — Aliđun <i>çengel</i> — čendele <i>dülger</i> — dunđer <i>gâur</i> — daur <i>gebre</i> — debra <i>geçirme</i> — dečerma <i>geçmişola</i> — dečmišola <i>giysi</i> — deisija <i>gel, gela</i> — del, dela <i>gem</i> — dem <i>gemi</i> — demija <i>gerçek</i> — derček <i>gerdan</i> — đerdan <i>gerdek</i> — derdeček <i>gergef</i> — derđef <i>geriz</i> — deriz <i>gevgir</i> — devđir <i>gevrek</i> — devrek <i>gevşek</i> — devšek <i>gezinti</i> — dezintija <i>gezme</i> — dezma <i>gidi</i> — didija <i>gemici</i> — demidžije <i>gizli</i> — dizlja <i>gök-at</i> — đogat <i>gövde</i> — đovda <i>göya</i> — doja <i>göl</i> — dol <i>gön</i> — don <i>götlük</i> — dotluk <i>göz</i> — đoz <i>gözbağıcı</i> — đozbajadžija <i>gözlük</i> — đozluci <i>gubre</i> — dubre
	<i>güğüm</i> — đugum <i>gül</i> — dul <i>gülâbi</i> — đulabija <i>gülbank</i> — dulbenk-dova <i>gülbeşeker</i> — dulbešečer <i>gülâbdan</i> — đulevdjen <i>gulistân</i> — dulistan <i>Gülzar</i> — Đulizara <i>gülyağı</i> — dul-jag <i>gûlsuyu</i> — dulsija <i>Gûlsum</i> — Đulsuma <i>gümüş</i> — đumiš <i>gümruk</i> — dumruk <i>günah</i> — đunah <i>günje</i> — đuniđa <i>güllâç</i> — dunlač <i>gûlle</i> — đunle <i>gûnlük</i> — đunluk <i>gûriltü</i> — durultija <i>gûrûnsüz</i> — durunsuz <i>göstermek</i> — đusterisati <i>götürü</i> — duture <i>götürüm</i> — duturum <i>gûveç</i> — duveč <i>gûveyi</i> — duvegija <i>gûvende</i> — đuvendija <i>gûvez</i> — duvez <i>gûzel</i> — đuzel <i>Gûzide</i> — Đuzida <i>gözleme</i> — đuzlema <i>gecelik</i> — đedželuk <i>hergele</i> — herđela <i>hoşgeldi</i> — hošđeldija <i>yenge</i> — jenda <i>lenger</i> — lender <i>mengene</i> — mendele <i>mengûş</i> — menduše <i>pergel</i> — perdel <i>sergen</i> — serden <i>sünger</i> — sunđer <i>tezgâh</i> — teždah <i>zengin</i> — zendin;*)

*) Ali, kod većine ovih riječi zadržava se i turski izgovor, pa se oba glasa upotrebavaju. Na primjer:
tur. *çengel* kod nas: čendele i čenđele
tur. *gel, gela* kod nas: del, dela i gel, gela

tur. <i>g</i> (ğ) = j:	<i>yatağan</i> — jatagan <i>yogurt</i> — jogurt <i>mağaza</i> — magaza <i>sağlam</i> — saglam <i>soğan</i> — sogan; ¹⁰⁾
tur. <i>g</i> (ğ) ili (ç) = g:	
<i>bağlama</i> — baglama	tur. <i>ğ</i> (ğ) ili (ç) = d:
<i>bayağı</i> — bajagi	<i>dügün</i> — duđun
<i>boğaz</i> — bogaz	<i>eğirotu</i> — idirot
<i>dağar</i> — dagara	<i>fesleğen</i> — fesliđen
<i>değnek</i> — degenek	<i>yadiğar</i> — jadiđar
<i>değirmen</i> — degirmen	<i>yiğit</i> — jiđit
<i>doğancı</i> — dogandžija	<i>legen</i> — leđen
<i>doğramacı</i> — dogramadžija	<i>meğer</i> — meder
<i>güyǖm</i> — đugum	<i>zügürt</i> — zuđurt; ¹¹⁾
<i>gülǖaği</i> — đuljag	
<i>iğneli</i> — ignelija	
<i>yağ</i> — jag	tur. <i>ğ</i> (ğ) ili (ç) = j:
<i>yağlık</i> — jagluk	<i>gözbağıcı</i> — đozbajadžija
<i>yağma</i> — jagma	<i>seğmen</i> — sejmen;

Napomena. — Naše »d« može nastati (vidi navedene primjere) samo od tur. *g*. (ğ) i *ğ* (ğ, ç), te od tur. *k* (ğ) (vidi primjere kod *k* (ğ)). Nikako od tur. *c* (č, đž). To je redovno, bez izuzetka. Ko se u pisanju turcizama drži toga pravila, neće doći u priliku da mjesto »d« piše »dž« ili obratno.

---

tur. *gerçek* kod nas: derček i gerček
tur. *gezme* kod nas: deźma i gezma
tur. *gerdan* kod nas: derdan i gerdan
tur. *gül* kod nas: dul i gul (meko »g«)
tur. *günah* kod nas: dunah i gunah (meko »g«) itd.

10) Dakle, u ovim riječima se tursko muklo »g« (ğ, ç), koje se redovno piše ali se dasmas u tur. jeziku ne izgovara ili se čuje sasvim muklo, kod nas zamjenjuje jasnijim »g« kao što se izgovaralo u staroturskom jeziku.

11) Kod nekih od ovih riječi tur. »g« (ğ, ç) zamjenjuje se kod nas istovremeno sa »g«, pa se uporedo čuju ova dva glasa:
tur. *fesleğen* kod nas: fesliđen i fesliđen
tur. *legen* kod nas: leđen i legen itd.
U sjevernim i zapadnim krajevima Bosne čuje se u narodu pri izgovoru ovih riječi samo glas »g«.

tur. *h* = *v*:

arzihal — arzuval
belsilâhi — bensilav
duhan — duvan
hayat — vajat
matuh — matuv
silâh — silav;

tur. *h* = *j*:

ejderha — aždaja
hendek — jendek
silâh — silaj
çuha — čoja;

tur. *h* = *k*:

bahtsiz — baksuz
bâhsîs — bakšiš
halife — kalif
han — kan
hidiv — kediv
ihtiyar — iktijar
mâhsus — maksuz
mehter — mekter
muhtar — muktar
pîhti — piktije
şeyh — šeik;

tur. *h* = *f*:

hîrda — furda, *sehiv* — sef;

tur. *y* = *d*:

teyel — teđel;

tur. *y* = *g*:

bey — beg, *meydan* — megdan,
beyenmek — begenisati
teyel — tegelj;

tur. *y* = *k*:

seysana — seksana;

tur. *y* = *z*:

uydurmak — uzdurisati;

tur. *y* = *š*:

yanbeki — štambek;

tur. *k* (č) = *g*:

kaide — gajde
kargı — gargija
kavas — gavaz
nakışlı — nagišli
sırık — srg
şarkı — šargija;

tur. *k* (č) = *h*:

kırmızı — hrıma, *sabak* — sabah
(= lekcija);

tur. *k* (č) = *ć*:

aşikâre — ašičare
bekâr — bećar
Bekir — Bedir
belkim — belćim
bereket — bericet
Kâbe — Čaba
kâfir — čafir
kâğut — čage
kâhi — čahija
Kâmil — Çamil
kâr — čar
kâše — časa
kâtib — čatib
kepenk — čepenak
kebe — čebe
kefil — čefil
kehaya — čehaja, čaja
kehlîbar — čilibar
keyif — čeif
kel — čela
kelepir — čelepir
keman — čemane
kemer — čemer
kenar — čenar
kenef — čenifa
kereste — čeresta
kerhane — čerhana
kerpiç — čerpič
kese — česa
kesathik — česatluk
keser — česer
keskin — českin
keten — četen
kebab — čevap
kezzap — čezap
kibrit — čibrit

kiler — čiler
kilim — čilim
kilit — čilit
kitab — čitab
köylü — čojlija
kök — čok
köpek — čopek
kör — čorav
körkütük — čorčutuk
körsökak — čorsokak
köse — čoso
köşk — čošak
köše — čoše
köfte — čufte
küfür — čufur
küheyłan — čuhejlan
kül — čul
külâh — čulah
kümes — čumez
kömür — čumur
küp — čup
köprü — čuprija
kürk — čurak
kürkçü — čurčija
kürde — čurdija
kürsü — čursija
küsegî — čusegija
kösele — čusele
kuskü — čuskija
köstek — čustek
kötek — čutek
kütük — čutuk
dükkân — dučan
caneki — džanećija
eski — ešci
felâket — felačet
fikir — fičir
hâkim — hačim
haseki — hasećija
hekim — hećim
helâk — helač
hevenk — hevenč
hikâye — hičaja
hikmet — hićmet
hilekâr — hilečar
hizmetkâr — hizmečar
hüküm — hućum
hükümet — hućumet
iki — ići
ikindi — ićindija

ikituğlu — ićituglija
ikram — ićram
inkâr — inčar
ışkil — iščil
itikâf — itičaf
yekpare — jećpare
yeğün — jećun
yelken — jelčen
kelâm — čelam
Kemal — Čemal
keseci — česedžija
kesim — česim
kibar — čibar
leke — leče
löküm — lućum
mekân — mečan
mehkeme — mešćema
Mekke — Meča
mekruh — mećruh
melek — meleć
memleket — memlećet
merkez — merćezi
misk — mišć
mübarek — mubareć
mübareki — mubareći
mülük — muluč
mümkün — mumčin
mürekkep — murečef
nankör — namđor
nikâh — ničah
perakende — peraćendija
peşkeş — peščeš
pösteki — postećija
rekât — rečat
rükû — ruču
sakin — sačin
sanki — sanći
seki — sećija
serasker — seraščer
sırke — sirče
iskemle — ščemlija
sülük — suluč
Şakir — Šaćir
şeker — šećer
şekerleme — šećerlema
şerik — serić
şikâr — šiċar
şükür — šućur
tekkeci — taćadžija
tamahkâr — tamaščar

<i>tekbir</i>	tećbiri
<i>tekmil</i>	tećmil
<i>teneke</i>	teneće
<i>tevekkeli</i>	tevećelija
<i>tiryaki</i>	tirjačija
<i>türkiyat</i>	turčijat
<i>vekil</i>	većil
<i>Zakir</i>	Zaćir
<i>zekât</i>	zećat
<i>Zekir</i>	Zećir
<i>zikir</i>	zićir
<i>Zikri</i>	Zićira
<i>ziyankâr</i>	zijančer

zulümkâr — zulümcar;¹²⁾

tur. *k* (ك) = *d*:

<i>külbasti</i>	dulbastija, pored
<i>çulbastija</i>	
<i>tekbir</i>	tedbir
<i>kevgir</i>	devdir;
tur. <i>k</i> (ڭ) = <i>h</i> :	
<i>mekteb</i>	mehtef;
tur. <i>k</i> (ڭ) = <i>j</i> :	
<i>mekteb</i>	mejtef;

Napomena. — Naše »ć« redovno nastaje (vidi navedene primjere) od turskog mekog *k* (ك), a ne od turskog tvrdog *k* (ڭ) niti od tur. *c* ili *ç*, dok naše »č« nastaje od turskog tvrdog *k* (ڭ). Na primjer: *konak* — konačiti, *merak* — meračiti itd. To je pravilo. Ipak ima nekoliko odstupanja koja su se u našem jeziku učvrstila i koja su prihvaćena u našim pravopisnim pravilima, a to su:

ćoček, a prema korijenu (tur. *köçek*) bilo bi ćoček
čunak, a prema korijenu (tur. *künk*) bilo bi ćunak
ćekić, a prema korijenu (tur. *çekiç*) bilo bi ćekić
ćerčivo a prema korijenu (tur. *çerçeve*) bilo bi ćerčivo
Cimeta, *Cima* a prema korijenu (tur. *Kiyimet*) bilo bi *Cimeta*,
Cima
ćiriš, a prema korijenu (tur. *çiriş*) bilo bi ćiriš.

tur. *l* = *lj*:

<i>pestil</i>	bestilj
<i>bölük</i>	buljuk
<i>fitil</i>	fitilj
<i>helme</i>	heljma
<i>kandil</i>	kandilj
<i>leş</i>	lješ
<i>mendil</i>	mendilj

mil — milj

mülk — miljać

peştemal — peštemali

reçel — recelj

sebil — sebilj

şilte — šilje

telve — teljva

zembil — zembilj:

¹²⁾ I kod nekih od ovih riječi (kao što je navedeno kod *ğ* (ڭ)) zadržava se kod nas uporedo i turski izgovor: tur. *bekâr*, kod nas: bećar i bekar, *Bekir*, kod nas: Bekir i Bekir itd. U sjevernim i zapadnim krajevima Bosne, osobito u Bos. Krajini, u narodu se kod ovih riječi upotrebljava samo turski izgovor: bekar, Bekir itd.

tur. <i>l</i> = <i>m</i> :	bülbül — bumbul çalpara — čampara çibır — čimbur;	yeničeri — janjičar biniş — binjiš denk — denjak munis — munjiz renk — renjak tigan — tiganj vişnâb — višnjab;
tur. <i>l</i> = <i>n</i> :	belsogukluğ — bensaukluk belsilâhi — bensilah bolluk — bonluk bulgur — bungur dülger — dunder gürültü — duruntija gulgule — gungula yolluk — jonluk;	tur. <i>n</i> = <i>m</i> : beden — bedem bütün — butum durun! — durum! fidan — fidim hergün — herdum kurşun — kuršum lâden — ladem löküñ — lućum nem — mem rehin — rehum vezne — vezma;
tur. <i>l</i> = <i>r</i> :	devele — deveře, mayasıl — majasir;	tur. <i>n</i> = <i>l</i> : dondurma — doldurma dönüm — dulum yandan — jandal mengene — mendele nalın — nalule sinebend — silembeta sundurma — suldurma zengin — zendil zurna — zurla;
tur. <i>l</i> = <i>v</i> :	dilçik — divčik, şulal — šuval;	tur. <i>n</i> = <i>lj</i> : cögen — ěugelj;
tur. <i>m</i> = <i>n</i> :	dümdar — dundar imdat — indat perçem — perčin sarımsak — saransak semt — sent şamodu — šanduda şimşek — šinšik tamam — taman;	tur. <i>n</i> = <i>b</i> : öndül — obdulja; tur. <i>n</i> = <i>j</i> : yangın — jangija;
tur. <i>m</i> = <i>l</i> :	kumkuma — kulkuma;	tur. <i>n</i> = <i>f</i> : çintijan — čiftijane;
tur. <i>n</i> = <i>nj</i> :	binici — binjedžija binek — binjek deniz — denjiz figan — figanj hüner — hunjer	

tur. <i>n</i> = h:	
<i>insan</i> — ihsan;	
tur. <i>n</i> = k:	
<i>insan</i> — iksan;	
tur. <i>n</i> = r:	
<i>buhurdan</i> — buhurdar;	
tur. <i>p</i> = f:	
<i>mektep</i> — mejtef	
<i>supara</i> — sufara	
<i>zapt</i> — zaft	
<i>kepenk</i> — céfenak	
<i>dolap</i> — dolaf	
<i>gulämpare</i> — gulanfer	
<i>kalip</i> — kaluf	
<i>kinnap</i> — kanafa	
<i>matkap</i> — matkaf	
<i>mürekkep</i> — mureçef;	
tur. <i>p</i> = v:	
<i>çapkin</i> — čavkun	
<i>çepken</i> — čevkeni	
<i>hapis</i> — havs	
<i>şüpheli</i> — šuhveli	
<i>tepsi</i> — tevsija	
<i>zapt</i> — zavt	
<i>kepçe</i> — kevčija	
<i>kopça</i> — kovča;	
tur. <i>p</i> = b:	
<i>pestil</i> — bestilj	
<i>pusu</i> — busija;	
tur. <i>r</i> = l:	
<i>irtifa</i> — iltifa;	
tur. <i>r</i> = n:	
<i>cırçıplak</i> — činčiplak;	
tur. <i>r</i> = v:	
<i>şırlağan</i> — šavlagan;	
	atlas — atlaz Idris — Idriz Junus — Junuz kafes — kafez kavas — kavaz mahsus — mahsuz makas — makaze meteris — meteriz miras — miraz müflis — mufliz munis — munjiz nüfus — nufuz seyis — sejiz serbes — serbez sümbül — zumbul trablus — traboloz sanat — zanat;
	tur. <i>s</i> = č:
	<i>nergis</i> — nergić;
	tur. <i>s</i> = š:
	<i>safran</i> — šafran;
	tur. <i>t</i> = d:
	<i>tarumar</i> — darmar, <i>tenbel</i> — dembel;
	tur. <i>t</i> = k:
	<i>haydut</i> — hajduk;
	tur. <i>t</i> = z:
	<i>ifrit</i> — ifriz;
	tur. <i>v</i> = f:
	<i>Husrev</i> — Husref, <i>kova</i> — kofa, <i>Pertev</i> — Pertef;
	tur. <i>v</i> = g:
	<i>gövde</i> — dogde;
	tur. <i>v</i> = l:
	<i>parazvana</i> — parazlama;

tur. *z* = *s*:
yüzük — jusuk,
züluf — soluf;

tur. *z* = *r*:
tezgâh — terdah;

tur. *ts* = *c*:
tutsak — tucak,
yatsı — jacija;

tur. *st* = *šć*:
erişte — jerišće.

2 — Zamjenjivanje vokala

tur. *a* = *e*:
ferace — feredža
gazal — gazelja
mahkeme — mehkema
terazi — terezija;

tur. *a* = *i*:
sermaye — sermija,
fidan — fidim;

tur. *a* = *o*:
halta — holta
kalpazar — kalpozan
kavanoz — kavonoz
masura — mosur
nalpare — nalpora;

tur. *a* = *u*:
davaci — davudžija,
postal — postule;

tur. *e* = *a*:
caneriği — džanarika
hember — hambir
hancer — handžar
yeniceri — janjičar
kafesli — kafazlija
pençe — pandža
sem'er — samar
serasker — sarščer

tur. *e* = *i*:
bereket — beričet
dübedüz — dibiduz
gemici — demidžije
hember — hambir
eştah — ištah
yengelik — jandiluk
mengûş — minduš
meyve — miva
perçem — perčin
şimşek — šimšik;

tur. *e* = *o*:
erguvan — jorgovan;

tur. *e* = *u*:
merdum — murdum;
nezle — nuzla;

tur. *i* = *a*:
kadir — kadar;
tur. *i* = *e*:
bilezik — belenzuke
devir — dever
giysi — deisija
gezinti — dezentija
eğindi — egendija
emir — emer
irmikhelvası — irmek-halva

istikrar — istekrar
işleme — ešlema
kadir — kader
lehim — lehem
sinobi — senabija
şehir — šehir;

tur. *i* = *r*:

dizman — drzman;

tur. *i* = *u*:

bıçım — bičum
kibir — cibur
resim — resum
sehim — sehum
dilim — dilum
izin — izun
minare — munara
rehin — rehum
silindir — sulundar
talim — talum
tedarik — tedaruč
tersine — tersuna

tur. *i* = *a*:

hatur — hatar
yağız — jagaz
kahir — kahar
kılavuz — kalauz
kinnap — kanap
kızamık — krzamak
mangır — mangar
musandira — musandara
pirazvana — parazlama
sakız — sakaz
bakır — bakar
balsra — balsara
çakır — čakar
salıncak — salandžak
sıkılmak — sakrlisati se
sıracı — saradža

satar — satara
şırlağan — šarlagan;

tur. *i* = *e*:

kaldır! — kalderal!
hıdiv — kediv
kırmız — krmez
barım — barem
batırmak — baterisati
čekrik — čekrk;

tur. *i* = *o*:

çadır — čador
hatur — hator
rastık — rastok
bahçıvan — baščovan;

tur. *i* = *r*:

dalkılıç — dalkrlič
hışım — hršum
yağız — jagrz
kismet — krismet
kişlak — kršlak
kılıç — krlič
kişla — kršla
kızamık — krzamak
kızartma — krzatma
kızıl — krzli
kızılbaş — krzulbaš
kızlık — krzluk
kızılhastalık — krzulhastaluk
kına — krna
kible — krbla
kiblenuma — krbletnama
sakız — sakrz
sıkılmak — sakrlisati se
sıklet — srklet
zid — zrt;

tur. *i* = *u*:

andız — anduz
aşkına — aşkuna

balık — baluk
çapkin — čapkun
çarık — čaruk
çuvaldız — čuvalduz
canım — džanum
fıçı — fuciјa
fişki — fuškija
hadım — hadum
hanım — hanuma
hasıl — hasul
hasım — hasum
hasır — hasura
hatur — hatur
hatıl — hatula
hazır — hazur
hisşim — hršum
yıldız — jalduz
yardım — jardum
yastık — jastuk
yazık — jazuk
yıldız — jilduz
kalıp — kalup
Kasım — Kasum
katıl — katul
katır — katura
kazık — kazuk
kılıç — krluč
kılıççı — krlukčija;

tur. *o* = a:

sinobi — senabija;

tur. *o* = u:

boyunbağı — bujumbak,
kolçak — kulčak
kontoş — kontuš
tombaz — tumbas;
kolağa — kulaga

tur. *ö* = u:

löküñ — lućum
tömbeki — tumbećija
dönüm — dumul:

tur. *u* = a:

ulufeci — alufedžija
korkuluk — korkaluk
kurtuluş — kurtališ;

tur. *u* = i:

çubuk — čibuk
hoşundu! — hošindi!

tur. *u* = o:

dua — dova
çuha — čoha
kuruman — koroman
lúgat — logat
uğrama — ograma
uğraş —ograš
usanma — osanma
zülüf — soluf
Istanbul — Stambol
kuruş — groš

3 — Disimilacija glasova

Navodim neke slučajeve gdje jedan ili dva od dva ili više jednakih glasova u jednoj riječi prelaze u neki drugi.

a) disimilacija konsonanata:

tur. *kumkuma* — kulkuma
 „ *tamam* — taman
 „ *belsilâhi* — bensilah

tur. *gulgule* — gungula
 „ *şulal* — šuval;

b) disimilacija vokala:

tur. *fiçı* — fučija
 „ *fişki* — fuškija
 „ *ember* — hambir
 „ *yıldız* — jılduz
 „ *korkuluk* — korkaluk

tur. *kurtuluş* — kurtališ
 „ *cubuk* — čibuk
 „ *perçem* — perčin
 „ *tilsim* — tilsüm
 „ *siktir* — sikter.

4 — Metateze

tur. *bayrak* — barjak
bayram — barjam
damga — dagma
dünyahk — dunajluk
cezve — dževza
yelpaze — lepeza
filar — firale
havlican — helvedžan
kaplama — paklama
keşif, keşf — čefš, čevš
kuyruk — kurjuk

tur. *lânet* — nalet
mirahor — imrahor
nalin — nanule
Orhan — Ohran
pekşeş — peškeš
selvi — sevlija
sergen — sender
şüpheli — šuhveli
turfanda — trofanda
şalvar — šarvale.

5 — Dodavanje glasova ili slogova

tur. *bilezik* — belenzuke
güllâç — đunlač
hapis — hapst
hile — hinla
hücre — hudžera
ibre — imbrete
eğe — jege
eğlen — jeglen
eriste — jerište
esir — jesir
naklışı — nargišli
seccade — serdžada
sevda — sevdah

tur. *erguvan* — jorgovan
kervan — karavana
maden — majdan
mâsum — maksum
Mâsume — Maksuma
maşraba — maštrafa
matrak — mandrak
mera — meraja
mest — mestve
mizrak — mizdrak
sual — suval
şehzade — šeherzada
tenhalık — tenhanluk.

6 — Ispadanje glasova

tur.	<i>abeyturān</i> — bejтуран	tur.	<i>keşkek</i> — keške
	<i>art-kaş</i> — arkaš		<i>kuzu</i> — kuz
	<i>bahtsız</i> — baksuz		<i>meyhane</i> — mehana
	<i>barutçu</i> — barutića		<i>iskeleci</i> — skeledžija
	<i>çıkma</i> — čikma		<i>iskemle</i> — skemlija
	<i>dostluk</i> — dosluk		<i>ismarlama</i> — smarlama
	<i>fermene</i> — fermen		<i>Istanbul</i> — Stambol
	<i>istekrar</i> — istekar		<i>seyh</i> — šeh
	<i>yavuklu</i> — jauklijia		<i>işkembe</i> — škembe
	<i>yular</i> — ular		<i>temren</i> — temre
	<i>kavil</i> — kaul		<i>tezgâh</i> — tezga
	<i>kehvare</i> — kehara		

Osim toga, vokali koji stoje na kraju u izafetskoj konstrukciji kod nas redovno ispadaju: *ankakuşu* — ankakuš, *balıkyağı* — balukjag itd.

7 — Primjeri nekih drugih interesantnih promjena

tur.		kod nas:	
	<i>burunotu</i>	<i>burmut</i>	
	<i>çavuş</i>	„	<i>čajo</i>
	<i>eczaci</i>	„	<i>hevzadžija</i>
	<i>eczahane</i>	„	<i>hevzedžana</i>
	<i>elverir</i>	„	<i>elverum</i>
	<i>harçlık</i>	„	<i>hašluk</i>
	<i>yırtmaç</i>	„	<i>itmač</i>
	<i>yürüyüş</i>	„	<i>juriš</i>
	<i>kara armut</i>	„	<i>karamut</i>
	<i>karanfil çiçeği</i>	„	<i>karanfilčić</i>
	<i>karınağrisi</i>	„	<i>karnagasija</i>
	<i>kılabdan</i>	„	<i>klobodan</i>
	<i>kolağası</i>	„	<i>kolas.</i>

8 — Izgovor i pisanje suglasnika »h«

U izgovoru i pasnu suglasnika »h« u turcizmima mnogo se grijesi. Iako postoji utvrđeno pravilo da suglasnik »h« treba pisati i izgovarati gdje mu je po postanku (etimologiji) mjesto, ipak se,

ne samo u izgovoru nego često i u književnom jeziku suglasnik »h« ne izgovara i ne piše ondje gdje mu je mjesto i gdje treba da bude, a izgovara se i piše ondje gdje mu uopšte nema mjesta. Tako, na primjer, pogrešno se bez suglasnika »h« izgovara odnosno piše:

aar	mjesto	ahar	aps	mjesto	haps
abab	..	ahbab	ava	..	hava
aber	..	haber	Ašim	..	Hašim
afiz	..	hafiz	amam	..	hamam
ajvan	..	hajvan	esap	..	hesap
alka	..	halka	izmećar	..	hizmećar
alva	..	halva	muur	..	muhur itd.

S druge strane, pogrešno se upotrebljava suglasnik »h« gdje mu uopšte nije mesta:

hadet	mjesto	adet	hat	mjesto	at
hadžamije	..	adžamija	Hasim	..	Asim
haga	..	aga	dahire	..	daire itd.

9 — Gradenje naših infinitiva od turskih riječi

Naši infinitivi nastaju od turskih riječi na sljedeća tri načina:

A) pomoću sufiksa »-isati« (koji potječe od grčkog aorista -*isa*), i to:

1) davanjem tog sufiksa turskoj prezentskoj osnovi, (dolazi dakle mjesto turskog infinitivnog nastavka *-mak*, *-mek*). Primjeri: *benzemek* (*benze-mek*) — benzeisati (benze-isati) — sličiti, naličiti; *duymak* (*duy-mak*) — dujisati se (duj-isati se) — dosjetiti se, prisjetiti se. Na taj način su nastali i ovi naši infinitivi:

anlaisati	bujurisati	išleisati
araisati	dajanisati	jaglaisati
arterisati	davranisati se	jaratisati
bailisati se	dokunisati	jenjisati
baterisati	geberisati	kabarisati
batisati	dusterisati	kajnaisati
begenisati	eglenisati	kametleisati
besleisati	elverisati	kanderisati
bitirisati	ezberleisati	kaurisati
bitisati	hastalenisati se	kavraisati

kazanisati	ograisati	sojisati
kiverisati	osanisati	surisati
kolajlajisati	oturisati	šaširisati
krklaisati	ovarisati	šuphelenisati se
kulanisati	sakrlisati se	taslaisati
kurisati	saulisati	uzdurisati
kurtarisati	sefteleisati	ujisati
mubarečeisati	sikterisati	utleisati
muhurleisati	smarlaisati	varaklaisati.

2) Dodavanjem istog sufiksa osnovi turskog određenog perfekta (koja se dobije dodavanjem nastavka *-di ili -ti* odnosno *-du, -tu* prezentskoj osnovi), s tim što tur. i odnosno u kod *-di (-ti)* odnosno *-du (-tu)* isпада:

tur. inf. <i>boyamak</i> (<i>boya-mak</i>),	perf. <i>boyadı</i> (<i>boya-di</i>) — bojadi-
tur. inf. <i>yaratmak</i>	perf. <i>yarattı</i> (<i>yarat-tı</i>) — jarati-
tur. inf. <i>bozmak</i> ,	perf. <i>bozdu</i> (<i>boz-du</i>) — bozdisati;
tur. inf. <i>konuşmak</i>	perf. <i>konuştu</i> (<i>konuş-tu</i>) — konu-

štisati.

Na taj način nastali su i ovi naši infinitivi:

alištisati	eglendisati	krdisati
andisati	jendisati	kulandisati
azdisati	kajdisati	ograštisati
baildisati se	karištisati se	sevdisati
bałdisati	kidisati	šaštisati.
dokundisati	koptisati	

Od nekih turskih glagola izvedeni su naši infinitivi istovremeno na oba gornja načina, tj. i od osnove prezenta i od osnove perfekta, pa se govore uporedno, i imaju isto značenje. Tako se pored

bailisati se	govori i	baildisati se
begenisati	„	begendisati
davranisati se	„	davrandisati se
dokunisati	„	dokundisati
eglénisati	„	eglendisati
hastalenisati se	„	hastalendisati se
jenjisati	„	jendisati
kazanisati	„	kazandisati itd.

3) Dodavanjem sufiksa »-isati« nekim turskim imenicama i pridjevima. To su ovi naši infinitivi:

a) od imenica —

tur. *belâ* — belaisati (bela-isati)
„ *budala* — budalasati (budala-isati)
„ *damla* — damlaisati se
„ *dembel* — démbelisati
„ *dümen* — dumenisati
„ *kalay* — kalajisati
„ *kaldırı̄m* — kaldrmisati.

b) od pridjeva —

tur. *sürgün* — surgunisati.

B) Dodavanjem našeg infinitivnog nastavka »-ti« (i ubacivanjem vokala »i« ili »a« ispred toga nastavka) i nastavka »-ovati«:

1) od turskih imenica:

<i>aşık</i> — ašikovati	<i>cifte</i> — čiftati se
<i>bayram</i> — bajramovati	<i>kâr</i> — čariti
<i>bakam</i> — bakamiti	<i>körlük</i> — čorlučiti
<i>bekâr</i> — bećarovati	<i>değnek</i> — degenečiti
<i>behar</i> — beharati	<i>devir</i> — deverati
<i>budala</i> — budaliti	<i>dolma</i> — dolmiti
<i>burgu</i> — burgijati	<i>dostluk</i> — doslučiti
<i>çekiç</i> — čekićati	<i>emanet</i> — amanetiti itd.

2) od turskih pridjeva:

<i>battal</i> — bataliti	<i>pâk</i> — paćiti se
<i>hazır</i> — hazurati se	<i>pişman</i> — pišmaniti se itd.
<i>yasak</i> — jasačiti	

3) od turskih glagola:

<i>anladım</i> — anladumiti	<i>dur!</i> <i>dura!</i> — durati.
-----------------------------	------------------------------------

C) Dodavanjem naših pomoćnih glagola: biti, činiti, učiniti, doći, turskim riječima kao:

gaib biti	ažab činiti	asi se učiniti	tobe doći
halas biti	bihuzur činiti	ašik se učiniti	haka (glave) doći
helać biti	dovu činiti	helać učiniti	
kail biti		ničah učiniti	
pišman biti		rahat se učiniti	

10 — Građenje naših komparativa i superlativa od turskih adjektiva

Ima nekoliko pridjeva koje smo preuzeли iz tur. jezika a njihovo stupnjevanje vršimo po našim gramatičkim pravilima. To su ovi pridjevi:

beter (tur. *beter*), loš nevaljao — beterniji, najbeterniji
 dertli (tur. *dertli*), brižan — dertliji, najdertliji
 farkli (tur. *farklı*), različan — farkliji, najfarkliji
 hasul (tur. *hâsil*), ukusan — hasulniji, najhasulniji
 kajil (tur. *kail*), voljan — kajliji, najkajliji.

Interesantan je slučaj sa ova dva turska adjektiva koji su komparativi, a mi od njih ipak pravimo naše komparative:

tur. *efzal*, bolji, odabraniji — kod nas: efzalniji, najefzalniji
 tur. *ehven*, povoljniji — kod nas: ehveniji, najehveniji.

11 — Turcizmi — hibridne riječi, kombinovane sa turskim i persijskim sufiksima

Građenje turskih riječi pomoću tur. sufiksa »-li« (*li*), »lik« (*luk*, *luk*, *lük*), »ci« (*cu*, *cü*), »çı« (*çi*, *çü*) i »-lama« ima jakog utjecaja na naš jezik tako da smo mi, po uzoru na turske riječi, mnogim našim riječima, pa i nekim internacionalnim izrazima, dodali ove turske sufikse i napravili naše kovanice, npr.:

a) sa tur. suf. -li (-li):

brkanlija	kolalije	šibalija	Maglajlija
dangubli	medenlija	treptelija	Mostarlija
dugajlija	novajlija	troškali	Novalija
fakultetlija	obrazli	urokli	Travniklija
gárlí	perali	zlatali	Višegradlija itd
granalija	pubertetlija	ženiklija	
gužvalija	strukali	Bečlija	
jeftinlija	šeširlija	Beogradlija	

b) sa tur. suf. *-lik* (-lik, -luk, -lük):

bezobrazluk	magaraluk	objesjenjakluk	prostakluk
domazetluk	majstorluk	obrazluk	svinjaluk
davoluk	nestašluk	pasjaluk	šibaluk
kremenluk	ništavluk	poganluk	tvrdičluk itd.
lo povluk	nitkovluk	stremenluk	

c) sa tur. suf. *-ci* (-ci, cu, -cü), *-çı* (-çi, -cu, -çü):

bombondžija	hvaldžija	mirdžija	provodadžija
bunadžija	intereščija	pirdžija	račundžija
darovadžija	ispindžija	pljačkadžija	sijeldžija
globadžija	krpedžija	pratidžija	siledžija
govordžija	larmadžija	prelendžija	tramvajdžija itd.

d) sa tur. suf. *-lama*:

korašlama (od koraklama, koračlama pa korašlama)
zavrzlama
grušalam itd.

Nekoliko riječi je napravljeno sa persijskim sufiksima »-dār«, »-kār, -ker« i »-i«, kao:

čuvadar   poganéer   Drvenija itd.

12 — *Turcizmi — hibridne riječi, kombinovane sa našim prefiksim, i ostali oblici hibrida*

- Neke naše kovanice nastale su dodavanjem našeg prefiksa »ne-« turskim riječima: nebaht, nerahat, nevakat itd.
- Mnoštvo naših glagola napravljeno je od turcizama pomoću naših prefiksa: »na-«, »o«, »po-«, »pre-«, »pri-«, »pro-«, »raz-«, »s-«, »u-«.
- Ima nekih složenica u kojima je jedna komponenta turska, a druga naša, kao: aligrah, habernósa, kozbaša, mačkot, majstorbaša, težakbaša itd.
- Interesantan je turcizam »rugábet«, napravljen od naše riječi »rugoba« po uzoru na turski, odnosno arapski oblik.

Tabela br. 1

TRANSKRIPCIJA ARAPSKOG PISMA

Arapska slova	Srp. hrv. latinica	Turski	Arapski	Persijski
elif: ئ hemze: ؤ	a	' — a — a	' — a ('a, 'ä, 'i, 'u)	' — a (a, e, i, u)
ب	b	b	b	b
پ	p	p	—	p
ت	t	t	t	t
س	—	s	t̄	s̄
ڏ	dž	c	ḡ	ḡ
ڇ	č	ç	—	č
ڻ	h	h	h̄	h̄
ڙ	—	h̄	b̄	b̄
ڏ	d	d	d̄	d̄
ڙ	—	z	d̄	z̄
ڙ	r	r	r	r
ڙ	z	z	z	z
ڙ	ž	j̄	—	ž̄
ڦ	s	s	s̄	s̄
ڦ	š	ş	ş̄	ş̄
ڦ	—	s̄	ş̄	ş̄
ڦ	—	d̄	d̄	z̄
ڦ	—	t (d̄)	t̄	t̄
ڦ	—	z̄	z̄	z̄
ڦ	—	'(a, i, u)	'	'

Arapska slova	Srp. hrv. latinica	Turski	Arapski	Persijski
غ	g	g — ġ	g	ġ
ف	f	f	f	f
ق	k	k	q	q
ك (kâf-i arebi)	k	k	k	k
ڪ (kâf-i farisi)	—	g	—	g
ڪـ (ince kef)	—	ğ — v	—	—
ڪـ (sağır kef)	—	n	—	—
ل	l	l	l	l
م	m	m	m	m
ن	n	n	n	n
و	v	v	w	w
هـ	h	h	h	h
يـ	j	y	y	y
vokali	a	a	a	a
	e	e	e, ä	e
	i	i — ī	i	i
	o	o — ö	—	o
	u	u — ü	u	u — ü
	—	^	—	—
Znak duljine	—	—	—	—

Napomena: Turski tekstovi (riječi) su transkribovani današnjom turskom latinicom. Za arapske i persijske riječ uzeta je transkripcija koju je usvojio Orijentalni institut u Sarajevu za svoje publikacije.

U turskom jeziku znak ^ često ima svrhu da naglasi da konsonant koji pred njim stoji treba umekšano izgovarati.

Vježba 4. Turski jezik u SH jeziku

K R A T I C E

A de Cihac	= A. de Cihac: <i>Dictionnaire d' etymologie Daco-Romane Elements Slaves, Magyars, Tures, Greces moderner et Albanas</i> , Francfort, 1879.
adj.	= adjektiv
adv.	= adverb
adv. zn.	= adverbno značenje
ak.	= akuzativ
A. N.	= Alija Nametak: <i>Muslimanske junacke pjesme</i> , Sarajevo, 1941.
Andrić	= Ivo Andrić: <i>Most na Žepi</i> , izd. »Prosveštata«, Beograd, 1947.
Andrić, Prip.	= Ivo Andrić: »Pripovetke«, S. K. Zadruga, Beograd, 1931.
aps. superl.	= absolutni superlativ
A. Rasim	= Ahmed Rasim: <i>Osmanski Tarihi</i> , Istanbul, 1328—1330. (1912—1914)
ar.	= arapski
ar.-pers.	= složenica od arapske i persijske komponente
ar.-tur.	= složenica od arapske i turske komponente
asir.	= asirski
Ašikl.	= Ašiklje — muslimanske sevdalinke iz Bosne i Hercegovine, sakupio Abdul-Hak, Sarajevo, 1914.
augm.	= augmentativ

A. Vefik	= Ahmet Vefik paša: <i>Lehce-i Osmani</i> , Constantinopel, 1306. (1890)
Bajr.	= Dr Fehim Bajraktarević: <i>Pregršt pjesama iz bosanskog Skoplja</i> , Etn. Institut SAN, knj. 11, Beograd, 1960.
Barić	= Dr Henrik Barić: G. Elezović, <i>Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta</i> , »Prilozi«, knj. XV, Beograd, 1935.
Beh.	= »Behar« Sarajevo
Berneker	= Dr Erich Berneker: <i>Slavisches etymologisches Wörterbuch</i> , B. I, Heidelberg, 1913.
Bilten	= Bilten Instituta za proučavanje folklora u Sarajevu
Blau	= Dr Otto Blau: <i>Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler</i> , Leipzig, 1868.
bukv.	= bukvalno značenje
coll.	= zbirna imenica
Cook	= James Cook: <i>Putovanja oko svijeta</i> , 2. izd., »Pokoljenje«, Zagreb, 1951.
č.	= čitaj!
Čajkan.	= V. Čajkanović: <i>Srpske narodne umotvorine</i> , I, Beograd, 1927.
Čolak.	= E. Čolaković: <i>Legenda o Ali-paši</i> , Zagreb, 1944.
Ćorović	= Dr Vl. Ćorović: <i>Historija Bosne</i> , izd. SAN, Beograd, 1940.
Dedijer	= Dr J. Dedijer: <i>Hercegovina</i> , Srps. etn. zb. XII, Beograd, 1909.
Delić	= M. R. Delić: <i>Sokolović</i> , Sarajevo, 1927.
demin.	= deminutiv
Devajtis	= M. Rodjeričevna: <i>Devajtis</i> , 2. izd., »Novo Pokoljenje«, Beograd, 1953.
Bbuzzija	= Ebüz-Ziya Tevfik: <i>Lûgat-i Ebüz-Ziya</i> , Istanbul, 1306. (1890)
elat.	= elativ

Elezović	= Gliša Elezović: <i>Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta</i> , sv. I, Beograd, 1932. i sv. II, Beograd, 1935.
engl.	= engleski
Esih	= Dr Ivan Esih: <i>Turcizmi</i> , Zagreb, 1942.
Et. zb.	= Etnografski zbornik SAN, Beograd
f.	= femininum
fig.	= figurativno
F. J.	= <i>Narodne pjesme bosanske i hercegovačke</i> , skupio Ivan Franjo Jukić i Ljubomir Hercegovac (Fra Gr. Martić), sv. I, Pjesme južnjačke, Osijek, 1858.
F. K.	= Dr Friedrich Kraus: <i>Smailagić Meho</i> , Dubrovnik, 1886.
franc.	= francuski
fut.	= futur
Gajret	= časopis koji je izdavalo muslimansko kulturno društvo Gajret u Sarajevu
gl.	= glagol
GL EI	= Glasnik Etnografskog instituta SAN, Beograd
GL EM	= Glasnik Etnografskog muzeja, knj. XXI, Beograd, 1958, str. 18, »Pirotsko čilimarsvo i njegove veze sa istokom«
grč.	= grčki
GZM	= Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu
hibr. r.	= hibridna riječ
hipok.	= hipokoristik
Hirtz, Rječnik	= Dr Miroslav Hirtz: <i>Rječnik narodnih zoologičkih naziva</i> , izd. JAZU, Zagreb, 1938.
imp.	= imperativ
imperf.	= imperfekt
ind.	= indijski
indecl.	= indeklinabilan
interj.	= interjekcija
Isl. Ansikl.	= <i>Islam Ansiklopedisi</i> , Istanbul, A—K

iskr.	= iskrivljeno
Isl. Sv.	= <i>Islamski Svijet</i> , list, Sarajevo
Ist. bl.	= Mehmedbeg Kapetanović Ljubušak: <i>Istočno blago</i> , sv. I, Sarajevo, 1896. i sv. II. Sarajevo, 1897.
I. Z.	= Rukopisna zbirka narodnih pjesama Matice Hrvatske (24), sabrao po Bosni i Hercegovini Ivan Zovko, 4 sveske po 250 pjesama
I. Z. Herceg.	= I. Zovko: <i>Hercegovke i bosanke</i> — Stomajradije pjevanih ženskih pjesama, sv. I, Sarajevo, 1888.
izft.	= izafetska konstrukcija, genitivna veza
izv.	= izvedeno, izvedenica
izvor.	= izvorno, korijenski
j.	= jezik
Jačkić	= Đ. Jačkić: <i>Dela I—IV</i> , Biblioteka srpskih pisaca, Beograd
jerm.	= jermerski
jevr.	= jevrejski
jusjur.	= jusjurandum
Kašik.	= N. Kašiković: <i>Narodno blago I—III</i> , Sarajevo, 1927.
K. Hörm.	= Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini, saobrao Kosta Hörmann, knj. I i II, Sarajevo, 1888—1889.
K. H.	= Narodne pjesme muslimana u BiH, saobrao Kosta Hörmann, knj. I i II, Sarajevo, izd. 1933.
kim.	= kineski
knjiž.	= književno
Kočić	= P. Kočić: <i>Dela I—II</i> , Biblioteka srpskih pisaca, Beograd
komp.	= komponente
kompar.	= komparativ
konjunk.	= konjunkcija

kor.	= korijen
Korsch	= Theodor Korsch: Fr. Miklosich, <i>Die türkischen Elemente ...</i> , Afs Ph, Berlin, sv. VIII i IX
Kraelitz	= Friedrich v. Kraelitz: <i>Corollarien zu Fr. Miklosich »Die türkischen Elemente ...«</i> , Wien, 1911.
Kreš. Vodovodi	= H. Kreševljaković: <i>Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu</i> , Sarajevo, 1939.
Kreš. Čizm. obrt	= H. Kreševljaković: <i>Čizmedžijski obrt i stara građanska obuća u BiH</i> , Naučno društvo BiH, Radovi III, Sarajevo, 1955.
Kreš. Kapetanije	= H. Kreševljaković: <i>Kapetanije u BiH</i> , Naučno društvo BiH, Sarajevo, 1954.
Kreš. Esnafi	= H. Kreševljaković: <i>Esnafi i obrti u starom Sarajevu</i> , Sarajevo, 1958.
Kreš. Sar. čarš.	= H. Kreševljaković: <i>Sarajevska čaršija, njeni esnafi i obrti za osmanlijske uprave</i> , Zagreb, 1927. (poseban otisak iz »Narodne starine«)
Kurt	= M. Dž. Kurt: <i>Muslimanske hrvatske narodne ženske pjesme I</i> , Mostar, 1902.
l.	= lice (gramatičko)
lat.	= latinski
Laz.	= L. K. Lazarević: <i>Pripovetke</i> , S. K. Zadruga, Beograd
Lord	= <i>Srpskohrvatske junačke pjesme</i> , skupio Milman Parry, uredio Albert Bates Lord, knj. II, Novi Pazar, Srps. hrv. tekstovi sa uvodom i primedbama urednika, izd. SAN i Harvard University Pres. (SAD), Beograd i Kembriđ, 1953.
L. Osmani	= Ahmed Vefik: paša: <i>Lehce-i Osmani</i> , Constantinopel, 1306. (1890)
m	= masculinum
madž.	= madžarski
mal.	= malajski

Marjan.	= Dušan Marjanović: <i>Turske reči u srpskom jeziku</i> , rukopisna zbirka SAN, R 316—78
Meyer	= Gustav Meyer: <i>Etymologisches Wörterbuch der albanischen Sprache</i> , Strassburg, 1831.
metafor. zn.	= metaforičko značenje
M. encikl.	= Mala enciklopedija, »Prosveta«, Beograd, 1959
M. H.	= Izdanja Matice Hrvatske: <i>Hrvatske narodne pjesme</i> , I 1896, II 1897, III 1898, IV 1899, V 1909, VI 1914, VII 1929, VIII 1939, IX 1940, X 1942.
Müklošić	= Dr Franz Müklosich: <i>Die türkischen Elemente in den südost- und ost-europäischen Sprachen</i> , I—II Häfte (1884), Nachtrag I—II (1888—1890), Wien
Miodrag.	= J. Miodragović: <i>Narodna pedagogija u Srbu</i> , Beograd, 1914.
Mladenov	= Dr Stefan Mladenov: <i>Rečnik na tudžite dumi v blgarskiyat jezik</i> , Sofija, 1947.
mong.	= mongolski
Maštr.	= Ljubomir Maštrović: <i>Rječničko blago ninskiog govora</i> , Radovi Instituta JA u Zadru 3, Zagreb, 1957, str. 423—461
musl.	= muslimanski
Muz. zap. Inst.	= Muzički zapis Instituta za proučavanje folklora u Sarajevu (sada Odsjek za duhovnu kulturu Zemaljskog muzeja)
n	= neutrum
Nar. bl.	= Mehmedbeg Kapetanović Ljubušak: <i>Narodno blago</i> , Sarajevo, 1888.
nar. gov.	= narodni govor
nar. izr.	= narodna izreka
nar. posl.	= narodna poslovica
neg.	= negativni oblik
ngrc.	= novogrčki

N. K.	= Nikola T. Kašiković: <i>Narodno blago</i> , I, Sarajevo, 1927.
nom. action.	= nomen actionis
nom. agent.	= nomen agentis
nom. intensit.	= nomen intensitatis
nom. instrum.	= nomen instrumenti
nom. loci	= nomen loci
num.	= numerus
njem.	= njemački
ob. gov.	= obični, saobraćajni govor
optat.	= optativ
osn. zn.	= osnovno značenje
Osvit	= »Osvit», knj. II, Mostar, 1899.
part.	= particip
part. a.	= particip aktiva
part. fut.	= particip futura
part. imperf.	= particip imperfekta
part. perf.	= particip perfekta
part. pas.	= particip pasiva
part. prez.	= particip prezenta
partik.	= partikula
pas. oblik	= pasivni oblik
perf.	= perfekt
pers.	= persijski
pers.-tur.	= složenica od persijske i turske komponente
Petran.	= B. Petramović: <i>Srpske narodne pjesme u BiH</i> , Beograd, 1867.
pl.	= plural
pl. t.	= plural tantum
POF	= Prilozi za orijentalnu filologiju (časopis Orijentalnog instituta u Sarajevu)
pogrd.	= pogrdno
pok. zamj.	= pokazna zamjenica
postpoz.	= postpozicija
posv. z.	= posvojna zamjenica

poz. oblik	= pozitivni oblik
pref.	= prefiks
pren. sm.	= u prenesenom smislu
prepoz.	= prepozicija
prez.	= prezent
prez. osn.	= prezentska osnova
Prilozi	= Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, časopis, Beograd
pron.	= pronomen
r.	= riječ
Radić	= Dr Ante Radić: <i>Naši turci, »Novi Behar«</i> , XIII—1940, br. 19—22
Radloff	= Dr W. Radloff: <i>Das türkische Sprachmaterial des Codex Comanicus</i> , St. Petresbourg, 1887.
Rečnik SAN	= Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, knj. I, Beograd, 1959.
reflex. oblik	= refleksni oblik
Resimli Kam.	= Ali Seydi: <i>Resimli Kamus-i Osmani</i> , Istanbul, 1330. (1914)
Rj. JAZU, Rj. Ak.	= Rječnik Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu
Rom.	= Romani X-100, M. Leban: <i>Tri oka</i> , juli 1961, Novi Sad
rus.	= ruski
Salahi	= Mehmed Salâhi: <i>Kamus-i Osmani</i> , Istanbul, 1313—1322. (1897—1906)
sanskrt.	= sanskrtski
S. B.	= Dr Safvetbeg Bašagić: <i>67 pjesama junackih i ženskih iz sarajevskog kraja</i> (1894), rukopis JAZU, Odsjek za narodnu književnost
Sevd.	= Hamid Dizdar: <i>Sevdalinka</i> , izbor iz bos. herceg. narodne lirike, Sarajevo, 1944.
sing.	= singular
sir.	= simijski

Skok	= Dr Petar Skok: <i>Prilozi proučavanju turcizama u srp. hrv. jeziku</i> , »Slavia«, Praha. 1937—1938.
Skot	= Valter Skot: <i>An Gajerštajen</i> , »Novo Pokolenje«, Beograd, 1953.
skr.	= skraćeno
slov.	= slovenski (iz nekog od slovenskih jezika)
slož.	= složenica
sr.	= srednji
S. S.	= <i>Ljubavne narodne pjesme u Bosni i Hercegovini</i> , Seljačka Sloga, Sarajevo, 1953.
Stanoj.	= Mih. M. Stanojević: <i>Kroz Bosnu i Hercegovinu</i> , Beograd, 1902.
staronjem.	= staronjemački
st. egip.	= staroegipatski
st.grč.	= starogrčki
suf.	= sufiks
superl.	= superlativ
supst.	= supstantiv
Šantić	= A. Šantić: <i>Dela</i> , Biblioteka srpskih pisaca, I—III
Šol.	= M. Šolohov: <i>Tih Don</i> , knj. I i II, tizd. »Narodna prosvjeta«, Sarajevo, 1954.
španj.	= španjolski
Š. Sami	= Šemsuddin Sami: <i>Kamus-i Türki</i> , Istanbul, 1317. (1901)
tal.	= talijanski
tatar.	= tatarski
tur.	= turski
tur.-pers.	= složenica od turske i persijske komponente
tzv.	= takozvani
usp.	= usporedi
v.	= vidi
Vasmer	= Max Vasmer: <i>Rusisches Etymologisches Wörterbuch</i> , Heidelberg, 1950—1958, Carl Winter-Universitäts-Verlag.

Vesel.	= J. Veselinović: <i>Dela I—IV</i> , Biblioteka srpskih pisaca, Beograd
V. M.	= Vlado Milošević: <i>Bosanske narodne pjesme</i> , I, Banja Luka, 1954.
Vuk	= Vuk Stef. Karadžić: <i>Srpske narodne pjesme</i> , I, 1953, II, 1953, III, 1954, IV, 1954, izd. »Prosvjeta«, Beograd, V, 1898, VI, 1899, VII, 1900, VIII, 1936, IX, 1936, izd. Državne štamparije, Beograd
Vuk, Posl.	= Vuk Stef. Karadžić: <i>Srpske narodne poslovice</i> , Beč, 1849.
Vuk, Rječnik	= Vuk Stef. Karadžić: <i>Srpski rječnik</i> , Beograd, 1898. i 1935.
vulg.	= vulgo
zamj.	= zamjenica
zap. Inst.	= zapis Instituta za proučavanje folklora u Sarajevu
Zb.	= Zbornik sa narodni život i običaje Južnih Slovena, JAZU, Zagreb
Zembilić	= S. Skamić: <i>Zembilić — šala i maskara</i> , knj. II, Sarajevo, 1908. i knj. III, Sarajevo, 1936.
Zenker	= Dr Julius Theodor Zenker: <i>Türkisch — arabisch — persisches Handwörterbuch</i> , Leipzig, 1866—1876.
Zmaj	= J. Jovanović Zmaj: <i>Prepevi i prevodi</i> , izd. »Prosvjeta«, Beograd, 1951.
ž.	= ženski

LITERATURA

- Bakotić, Dr Lujo: Rječnik srpskohrvatskog književnog jezika. Beograd, 1936.
- Barić, Dr Henrik: G. Elezović, Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XV, Beograd, 1935, sv. I i II, str. 270—290).
- Bedevian, Armenag K.: Illustrated Palyglottic Dictionary of Plant Names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Türkisch Languages, Cairo, 1963.
- Belović-Bernadžikowska, Jelica: Građa za tehnički rječnik ženskog ručnog rada (zaseban prilog »Školskog vjesnika«, Sarajevo, 1898).
- Berneker, Dr Erich: Slavisches etymologisches Wörterbuch, Band I, A—L, Heidelberg, 1913.
- Blau, Dr Otto: Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler, Leipzig, 1868.
- Ćorović, Dr Vladimir: Pamučinova zbirka turcizama, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1910, str. 173.
- Devellioğlu, Ferid: Türk argosu, (TDK), Istanbul, 1945.
- Đerić, Dr Vasilije: Arbanske riječi u srpskom jeziku (prema Gustavu Meyer-u EW der albanischen Sprache, Strassburg, 1891) — Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. VII, Beograd, 1927, str. 23—30 i »Još nešto o arbanskim riječima u srpskom jeziku« — Prilozi, X, 1930, str. 42—49.
- Esih, Dr Ivan: Turcizmi — rječnik turskih, arapskih i persijskih riječi u hrvatskom književnom jeziku i pučkom govoru, Zagreb, 1942.

- Elezović, Gliša:** Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta, sv. I (Srpski dijalektološki zbornik, SAN, knj. IV), Beograd, 1932. i sv. II (knj. VI) i Ispravci i dopune, Beograd, 1935.
- Elezović, Gliša:** Moj odgovor na ocenu: H. Barić, Rečnik kos. metoh. dijalekta od G. E. (Južnoslovenski filolog, knj. XIV, str. 181—235, Beograd, 1935).
- Filipović, Dr Miленко:** »Život i običaji naroda u Visočkoj nahiji«, Snp. Et. zb. SAN, LXI.
- Glück, Dr Leopold:** Medicinska narodna terminologija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1898.
- Gombocz, Zoltan — Melich, Janos:** Lexicon Critico — Etymologicum Linque Hungaricae »Magyar Etymologici Szotar«, Budapest, 1914.
- Hony, H. C.:** Turkisch-English dictionary, with the advice of Fahir iz Oxford University Press, 1947.
- Hüseyin Kâzim Kadri:** »Türk lûgati«, İstanbul, 1928—1945. Islam Ansiklopedisi, İstanbul, A—K, 1940—1956.
- Ibni Manzur Äbdul-Fadl Ĝämaluddin:** Lisânu-l-'Arab, Kairo, 1300—1308. hidž.
- Iveković, Dr F. — Broz, Dr Ivan:** Rječnik hrvatskog jezika, sv. I—II, Zagreb, 1901.
- Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu:** Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb, A—S (1880—1955).
- Karadžić Vuk Stef.:** Srpski rječnik, izd. Beograd, 1935. i 1898.
- Kaşgarlı, Mahmut:** Divanü Lûgat-it-Türk (Divanü Lûgatit-Türk tercumesi, çeviren: Besüm Atalay), c. I—III i Endeks, Ankara, 1939—1943.
- Kerestedjian, Bedros:** Dictionnaire Étymologique de la Langue Turque, Londres, 1912.
- Kieffer, J. D. — Bianchi, T. H.:** Dictionnaire Turc-Français, Paris, 1835.
- Klačić, Dr Bratoljub:** Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1951, 1958.
- Knežević, Antun:** Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben (Slavisch-Baltisches Seminar der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster — Westf., 1962).

- Korsch, Theodor: Fr. Miklosich, »Die türkischen Elemente«
atd.. Archiv für slavische Philologie, Berlin, sv.
VIII, 637—651, IX, 487—520, 653—682.
- Koşay, Hamit — Aydin, Orhan: Anadilden derlemeler, II,
(TDK), Istanbul, 1952.
- Kraelitz-Greifenhurst, Friedrich: Corollarien zu F. Miklosich's
»Die türkischen Elemente in den südost-und ost-
europäischen Sprachen«, Wien, 1911. (Sitzungsberichte
der Kais. Akademie der Wissenschaften in
Wien. phil.-hist. Kl., 166 B, 4. Abh.).
- Kreševljaković, Hamdija: Kazandžiski obrt u Bosni i Hercegovini, GZM, Sarajevo, 1951.
- Kreševljaković, Hamdija: Sarajevska čaršija, mjeni esnafi i
obrt za osmanlijske uprave, Narodna starina, Zagreb, VI, 1927.
- Kreševljaković, Hamdija: Esnafi i obrt u Bosni i Hercegovini
(1463—1878), Zbornik za narodni život i ob. J. Slovena, Zagreb, XXX, 1935.
- Kreševljaković, Hamdija: Esnafi i obrt u Bosni i Hercegovini
(1463—1878), II, Mostar, — Zb. za nar. ž. i ob. J. Slovena, Zagreb, 1951.
- Lokotsch, Dr Karl: Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slawischen) Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg, 1927.
- Mala enciklopedija, »Prosveta«, Beograd, 1959.
- Malý, Karlo: Zur Kenntnis der Flora der bosnisch-herzegowinischen Bauerngärten mit Ausnahme der Nutzplanten, GZM, Sarajevo, XLVIII, 1936, str. 3—15.
- Mažuranić, Vladimir: Primosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, izd. Jug. Akademije znan. i umjetn., Zagreb, 1908—1922. i Dodaci uz Prinose, Zagreb, 1923.
- Mehmed Zeki Pakalın: »Osmanlı tarih dəyimeleri ve terimləri sözlüğü«, I, Istanbul, 1946.
- Meyer, Gustav: Etymologisches Wörterbuch der albanischen Sprache, Strassburg, 1891.
- Miklosich, Dr Franz: Die türkischen Elemente in den südost- und ost-europäischen Sprachen, I—III. Hälften (1884) i Nachtrag I—II (1888—1890), Wien.
- Minerva, Leksikon, Zagreb, 1936.

- Mladenov, Dr Stefan: Rečnik na čuždite dumi v bīgarskijat jezik, Sofija, 1947.
- Naci, Muallim: Lūgat-i Naci, Istanbul.
- Popović, Đorđe: Turske i druge istočanske reči u našem jeziku, Glasnik srpskog učenog društva, knj. 59, Beograd, 1884, str. 1—275.
- Popović, Đorđe: Rečnik srpskoga i nemačkoga jezika, Pančevo, 1881.
- Pravopisni rječnik, izd. Pravopisne komisije, Zagreb—Novi Sad, 1960.
- Salahî, Mehmet: Kamus-i Osmanî, sv. I—IV, Istanbul, 1313—1322. (1897—1906).
- Sami, Şemseddin: Kamus-i Türkî, Istanbul, 1317. (1901); Kamusu-l-âlam, Istanbul, sv. I—VI, 1306—1314. (1890—1898).
- Seydi, Ali: Resimli Kamus-i Osmanî, Istanbul, 1330. (1914).
- Sikirić, Dr Šaćir: Gramatika perzijskog jezika, Sarajevo, 1951.
- Skok, Dr Petar: Prilozi proučavanju turcizama u srp. hrv. jeziku, »Slavia«, ročnik XV (1937-38), Praha, str. 166—190, 336—366, 481—505.
- Sućeska, Dr Avidio: »Ajani u društveno političkom sistemu Turske države« (posebni otisak iz časopisa »Pre-gled« 1—2) Sarajevo, 1960.
- Šulek, Dr Bogoslav: Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb, 1879.
- Tevfîk Ebûz-Ziya: Lûgat-i Ebûz-Ziya, Istanbul, 1306. (1890).
- Tibrizi, Hüseyin ibni Halef: Burhan-i Kati' (Kamusu-l-Acem), izd. na tur. od Aynîtab Ahmet Asîma, Istanbul, 1287. (1871).
- Tumač turskim, arapskim i perzijskim riječima, koje narod u Bosni i Hercegovini upotrebljuje, Sarajevo, 1895.
- Turcizmi u Bosni, Sarajevo, 1881.
- Türk Dil Kurumu: İmlâ kılavuzu, İstanbul, 1941; Türkçe Sözlük, ikinci baskı, Ankara, 1955; Türkiyede Hallâk Ağzından SÖZ DERLEME DERGİSİ, Cilt I—IV, 1939—1951, İstanbul.
- Zenker, Dr Julius Theodor: Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch, Leipzig, 1866—1876.
- Vefik paša, Ahmet: Lehce-i Osmanî, Constantinopel, 1306. (1890).
- Vujaklija, Milan: Leksikon stranih riječi i izraza, Beograd, 1937. i 1954.